

मदिरालय

हरिवंशराय वल्लभ

वसंत बागुल

मदिरालय

वसंत बागुल

मदिरालय

हरिवंशराय बच्चन यांच्या हिंदी मधुशाला चे मराठी रुपांतर

अनुवाद : वसंत बागुल

ई साहित्य प्रतिष्ठान

ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

हे पुस्तक विनामूल्य आहे

पण फुकट नाही

हे वाचल्यावर खर्च करा ३ मिनिट

१ मिनिट : लेखकांना फ़ोन करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा

१ मिनिट : ई साहित्य प्रतिष्ठानला मेल करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा.

१ मिनिट : आपले मित्र व ओळखीच्या सर्व मराठी लोकांना या पुस्तकाबद्दल अणि ई साहित्यबद्दल सांगा.

असे न केल्यास यापुढे आपल्याला पुस्तके मिळणे बंद होऊ शकते.

मदिरालय

वसंत बागुल

मदिरालय

हरिवंशराय बच्चन यांच्या मधुशालाचे मराठी काव्यानुवाद

अनुवादक : वसंत बागुल

३०२, न्यु शिवम अपार्टमेंट

स्टेशन रोड, उल्हासनगर-४, जि. ठाणे

फोन: 0251-2587832, 8149068977

vasant_pandit2002@yahoo.com

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रुपांतर करण्यासाठी लेखकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई होऊ शकते.

ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

Madhushala

harivanshrai Bachchan

प्रकाशक : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www. esahity. com

esahity@gmail. com

प्रकाशन : ३१ डिसेंबर २०१७(मध्यरात्र)

©esahity Pratishthan®2018

विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.

- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फ्रॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई साहित्य प्रतिष्ठानची-लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

E Sahity Pratishthan

www.esahity.com

अनुवादकाचे मनोगत

वाङ्मय प्रकारात मला काव्य ह्या प्रकाराने फार पूर्वी आकर्षित केले होते. त्या काळात मी काव्यलेखन करायचो पण त्यात काही त्रुटी असाव्यात असे वाटल्याने मी सुप्रसिद्ध कवींच्या रचना वाचावयास सुरुवात केली. त्यात 'मिर्जा गालिब आणि त्यांच्या उर्दू गजला' हे सेतू माधवराव पगडी ह्यांचे गालिबच्या गजलांचे भाषांतर वाचण्यात आले आणि मी भारावून गेलो. पण उर्दूवर प्रभुत्व नसल्याने उर्दू काव्यातील कवी मीर, गालिब आणि इक्बाल ह्यांच्या इतर रचना वाचणे कठीण होते. म्हणून मी हिंदी काव्याकडे वळलो. त्यात मला हरिवंशराय बच्चन ह्यांच्या मधुशालेने मंत्रमुग्ध केले. मी तिचा मराठीत अनुवाद केला आणि तो प्रकाशित करण्यासाठी त्यांची परवानगी मागितली. त्यांनी मला परवानगी दिली खरी, परंतु त्या वेळच्या परिस्थितीत मला ते अशक्य होते. आज तो योग येत आहे. अनेक उर्दू कवींनी मद्यावर लिहिले आहे. पण बच्चन यांच्या मधुशालेत वेगळेपण आहे. मदिरेची त्यांनी नुसती महती गायली नाही तर तीतून जीवनाचे सखोल व विस्तृत स्वरूपाचे दर्शन घडविले आहे. मधुशालेच्या वाचना-श्रवणापेक्षा मला तिचा अनुवाद करताना तिच्याशी अधिक एकरूप झाल्याची अनुभूती आली. कवीने मदिरा म्हणजे भक्ती, पिणारे म्हणजे भक्तजन आणि साकी म्हणजे परमेश्वर अशा गूढार्थाने लिहिले आहे.

हा अनुवाद करताना हे काम किती कठीण आहे हे त्या वेळी मला जाणवले. तरीपण मी प्रयत्नांची पराकाष्ठा केली. त्यासाठी मला अनेक हिंदी, मराठी, उर्दू, संस्कृत भाषांच्या शब्दकोषांचे सहाय्य घ्यावे लागले. आणि हे करताना मूळ साहित्यकृतीशी प्रामाणिक राहून आशय जसाच्या तसा ठेवण्याचा मी प्रयत्न केला. मूळ लेखकाशी सह अनुभूती घेऊन समरस होऊन भावानुवाद करण्याचा प्रयत्न केला.

थोर हिंदी साहित्यिक सुमित्रानंदन पंतांसारख्यांनीही मधुशालेची स्तुती केली आहे. लोकनायक जयप्रकाश नारायण आणि राष्ट्रपिता महात्मा गांधींनासुद्धा ती आवडली, ह्यातच तिची थोरवी आहे.

मधुशालेच्या अनुवादासंदर्भात मला सौ. नि. न. बापट ह्या हिंदीच्या अध्यापिका ह्यांनी उपयुक्त सूचना केल्या आणि प्रोत्साहन दिले. श्री. दिलीप मालवणकर ह्यांनी ती प्रकाशित करण्यात बहुमोल सहकार्य केले, त्याबद्दल मी त्यांचा अत्यंत ऋणी आहे.

- वसंत बागुल

अभिप्राय

कोणत्याही गद्य वा पद्य साहित्याच्या मान्यताप्राप्त आकृतीबंधाचा अनुवाद करणे ही अत्यंत अवघड कला असल्याचा निर्वाळा सारस्वतांनी दिलेलाच आहे. काव्याचा अनुवाद करताना अनुवादकर्त्याला या कलेशी स्वतःच्या भावस्वराचा आंतरिक गोफ बेमालूमपणे विणत राहून अर्थाभिव्यक्तीची पकड अधिक घट्ट करावी लागते. भाषा हे वाङ्मयाचे प्रभावी माध्यम असल्यामुळे अनुवादित काव्याला साहित्यमूल्य प्राप्त होण्यासाठी कवीच्या मूळ भाषेवरही अनुवादाची हुकमत असणे क्रमप्राप्त आहे. कलाकृतीच्या न्याय्य भावानुवादात भाषाप्रभुत्वाबरोबर कायाप्रवेशाचे ज्ञानही महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत असते.

हरिवंशराय बच्चनसारख्या ज्येष्ठ आणि नामांकित कवीच्या “मधुशाला” या रसिकप्रिय काव्याचा अनुवाद करण्याचा मोह वसंत बागुल यांना व्हावा हे मराठी जाणकारांचे भाग्यच म्हणावे लागेल. कारण बच्चनजींच्या काव्याशी तादात्म्य पावल्यानंतर आंतरिक उर्मितून आलेला हा अनुवाद अनुभूतीचे पदरही उलगडत जातो.

मुळात “मधुशाला” हीच बच्चनजींना जीवनाची शाळा वाटत होती. जीवनव्यापी दृष्टीकोन चितारताना त्यांनी त्याच्या रचनाबंधातून सखोल जीवनदृष्टी व जीवन सिद्धांतावर गहिरा प्रकाश टाकला आहे. हाला, प्याला, मधुबाला व मधुशाला या प्रतिकातून वाणीचे रहस्य उलगडण्याचा स्तुत्य प्रयत्न केला आहे. त्यांच्या मदिरेने मृत्यूलाही जीवन लाभल्याचा साक्षात्कार होतो आणि प्रकृती-पुरुष ‘मद्यालय’ होऊन बेहोशी अनुभवू लागतात. भक्त आणि परमेश्वर अशा गूढार्थानेही ‘मधुशाला’ आस्वादकाला चैतन्यमय अनुभूती देते.

वसंत बागुलांनी हा सर्व शब्दातीत अनुभव जशाचा तसा मराठीत मांडण्यासाठी अविरत श्रम घेतले आहेत. हिंदी शब्दांचा मराठी शब्दांत अनुवाद करताना, भावपरिपोषाला धक्का लागणार नाही याची काळजी घेतली आहे.

अधरोंपर हो कोई भी रस जिब्हा पर लगती हाला,

भाजन हो कोई हाथो में लगना रखवा है प्याला

मदिरालय

वसंत बागुल

या पंक्तीचा अनुवाद-

असो कोणताही रस अधरी जिव्हेवर मदिरा भासे,

पात्र असो हाती कसलेही चषक सुधेचा करि भासे

असा सोप्या शब्दात सहजपणे केला आहे.

जितनी दिल की गहराई हो उतना गहरा है प्याला,

जितनी दिल की मादकता हो उतनी मादक है हाला,

या ओळीचे खालीलप्रमाणे केलेले मराठीकरण वेधक आहे.

जितके हृदय असेल अथांग अथांग आहे चषकही तितका,
तितकीच उन्मादक मदिरा उन्माद हृदयाचा जितका

याशिवाय क्रमांक ३९, ६४, ७०, ८७, ९४ अशा काही रचनांकडेही सरल अनुवादाचे उदाहरण म्हणून पाहता येईल.

बच्चनजींच्या हिंदी शब्दांना समर्पक असे मराठी शब्द शोधून बागुलांनी काही ठिकाणी अधिक तरलतम भावाभिव्यक्ती साधली आहे. भावुकता ऐवजी अनुरागी, ध्यान ऐवजी स्मरण, चुंबन ऐवजी स्पर्श आणि घन-श्यामल ऐवजी गर्द सावळ्या इत्यादी उचित शब्दांनी रचनेचे उदात्तीकरण होते. मात्र बच्चनजींच्या 'वर्षाऋतू' या शब्दासाठी वापरलेला 'पाणकळा' हा मराठी शब्द मराठी माणूस कधीच स्विकारणार नाही. 'मुझको तनिक मलाल नहीं'चे भाषांतर 'मला जराही दुःख नसे' अशा उत्कट ओळीत झाल्याने अनुभव हृद्य होत गेल्याचे जाणवते. तर ९७ क्रमांकाच्या रचनेचा अनुवाद शब्दशः झाल्याने हृदयाला भिडत नाही.

क्रमांक ३५, ३६, ३७, ३८, ४४ सारख्या रचनांतून आपोआप नैसर्गिक घटनाक्रमाची ओळख रसिकाला होते. आणि मानवी मनाची उदात्त भावना अधोरेखित करणारी क्रमांक १०३ सारखी रचनाही हाती लागते.

बच्चनजींच्या उत्कृष्ट रचना म्हणून वाचाव्याशा वाटणाऱ्या 'मधुशाला'तील क्रमांक ९, १३, २४, ४६, ५०, ५८ इत्यादी रचनांची मराठीतील मांडणी परिणामकारक होत नाही. तसेच क्रमांक ३ आणि ८५चा मराठी अनुवाद सैल मांडणीने विस्कळीत होत गेल्याचे जाणवते.

'मधुशाला'तील सर्व रचना आठ ओळींच्या आकृतीबंधात आणि दुसऱ्या, चौथ्या व आठव्या ओळीचे अंत्य यमक साधणाऱ्या असल्यामुळे रसिकांना लयबद्ध अविष्काराचा सुखद अनुभव देतात. बागुलांनी मराठी अनुवादासाठी 'मदिरालय' हा समानार्थी शब्द घेतल्याने दुसऱ्या चौथ्या ओळीशी शेवटच्या ओळीचे यमक जुळत नाही, परिणामी अंत्य यमकामुळे येणारी आस्वाद प्रक्रिया शिथिल होते. मात्र मूलार्थाला कोठेच बाधा येत नाही, हे विशेष.

पद्य वाङ्मयाचा अनुवाद करताना अनुवादकाला त्याच्या प्रतिभेचा वापर संयमानेच करावा लागतो. मूळ कलाकृतीचे लोभस रूपडे अन्य भाषेतून साकारणे हाच त्या मागचा प्रामाणिक हेतू असतो. या हेतूने प्रेरित होऊन वसंत वागुलांनी बच्चनजींचे शब्द भांडार मराठी रसिकांना उपलब्ध करून दिले. त्यांचा हा पहिलाच प्रयत्न असल्यामुळे नवखेपणाच्या काही खुणा जाणवल्या तरी, तो दोष ठरणार नाही इतकी रचनेची सफाई त्यांनी आत्मसात केली आहे.

मराठी वाचक त्यांच्या या अनुवादित कलाकृतीचे मनापासून स्वागत करतील असा विश्वास वाटतो.

वाङ्मय क्षेत्रातील त्यांच्या पुढील वाटचालीस शुभेच्छा!

३१/२/२, अर्चना, सी-२७, एरंडवणा, पुणे.

दिनांक ७ मार्च २००६

(डॉ. कल्याण इनामदार)

माझ्या आठवणीतले बाबूजी

● अमिताभ बच्चन

साहित्याविषयी बाबुजींची निष्ठा आणि बांधिलकीची इतकी पराकाष्ठा होती की, एकदा जेव्हा नेहरुजींनी माइकल फिशर लिखित आपल्या जीवन चरित्राचे हिंदीत भाषांतर करावयास दिले असता ते रात्रंदिवस एक करुन त्या कामात गुंतले. कारण त्यांना त्या कामासाठी केवळ पाच दिवसांचा अवधी मिळाला होता. जेव्हा बसून लिहिताना थकले की ते उभे राहून लिहित, अशी त्यांची कार्यपद्धती होती. त्या दरम्यान एक दिवस मी पाहिले की ते बसून लिहित होते पण आपला डावा हात त्यांनी आकाशाकडे उंचावुन धरला होता. विचारल्यावर त्यांनी सांगितले की, उजव्या हाताने अखंडपणे लिहिल्याकारणाने त्यांच्या हाताला कळ लागली होती आणि त्यांनी आपल्या इच्छाशक्तीने उजव्या हाताची कळ डाव्या

हाताकडे स्थानांतरित केली होती म्हणून त्यांनी आपला डावा हात उंच धरून ठेवला होता आणि त्यांची लेखणी अविरत चालत होती.

आमच्यावर बाबूजींचे खूप प्रेम होते. इतकेच नव्हे तर आम्हा लहान मुलांच्या छोट्या छोट्या हालचाली आणि खोडसाळपणावरही त्यांचे पूर्ण लक्ष असायचे. एकदा जेव्हा शाळेच्या भिंतीवर खडूने रेघा ओढल्याकारणाने मला मार खावा लागला तेव्हा माझी अवस्था पाहून त्यांना खूप राग आला. त्यांनी तात्काळ मला सायकलीवर बसविले आणि शाळेत पोहोचताच मुख्याध्यापकांना खूप फटकारले.

बाबुजी त्यांची मते आमच्यावर लादत नसत. ना व्यक्तिगत रुपात ना सामाजिक वा कोणत्याही. त्यांच्या स्वभावाची जाणीव मला लहानपणापासूनच झाली होती. त्यांच्याशी संबंधित दोन घटना मी आपल्याला सांगतो. एक माझ्या शाळेच्या काळातील आणि दुसरी सन १९८५ची आहे. जेव्हा मी नैनिताल मध्ये शिकत होतो. तेव्हा आजारपणामुळे “श्रेष्ठ

अभिनेता” ह्या स्पर्धेत भाग घेऊ शकलो नाही. त्यामुळे मी खूप उदास झालो होतो. अशा वेळी मला बाबुजींचा संदेश मिळाला-

“जर झाले तुमच्या मनासारखे तर उत्तम

जर न झाले तर त्याहूनही उत्तम”

तथापि त्यावेळी मी याचा अर्थ समजू शकलो नाही. दुसरी घटना राजकारणात प्रवेश करण्याच्या काळातील आहे. जेव्हा मी बाबूजींना माझा निर्णय सांगितला, तेव्हा ते खूप अस्वस्थ झाले, पण ते म्हणाले- जर तुला वाटते की तू जे करतो आहेस ते योग्य आहे तर मी तुला अडवणार नाही. आणि मला लवकरच जाणीव झाली की माझा निर्णय चुकीचा होता. याखेरीज त्यांनी मला सदैव साथ दिली.

शिस्त तर त्यांच्या स्वभावात भिनलेली होती. आणि त्यांच्याकडून आमच्यात ती उतरून आली होती. मला कधी आठवत नाही की, मी त्यांना ठराविक वेळी न उठताना व ठराविक वेळी मंदिरात न जाताना पाहिले असेल.

मला मधुशाला जीवनाची शाळा वाटते. त्यांनी साहित्याच्या एका नवीन प्रवाहाचा आरंभ केला. त्या मंदिरा विवादात त्यांनी केवळ मंदिरेचे गुणगान केले नाही परंतु मधुशालेच्या माध्यमातून जीवन समजविले आहे. जीवनाच्या मूळ सिद्धांतावर प्रकाश टाकला आहे. मधुशालाच नव्हे तर त्यांच्या प्रत्येक पुस्तकातून एक सखोल दृष्टी, एक विशेष दृष्टीकोन मिळतो.

संबोधन

● हरिवंशराय बच्चन

माझे मादक,

त्या दिवसात उमर खैयामच्या हृदयाच्या भावफुलांना आपल्या भाषेच्या तारेत गुंफून तुझ्या चरणांवर अर्पण करून टाकले आहे. तुला त्यांना पाहून आनंद झाला. आनंद झाला या गोष्टीचा की तुझा एक भक्त तुझ्या आज्ञेचे पालन करू शकला, पण माझे हृदय तर संतुष्ट झाले नाही. दुसऱ्याची वस्तू आपल्या परडीत घेऊन तुझ्या मंदिरात येताना माझ्या मनात किती लाज होती ते तुला काय ठाऊक! जर त्या फुलांसाठी तुझी आज्ञा नसती आणि मी आपल्या इच्छेने त्यांना घेऊन तुझ्याजवळ येण्याचा प्रयत्न केला असता तर कदाचित मी मार्गातच गाडला गेलो असतो. तुझ्या मंदिरापर्यंत पोहचू शकलो नसतो. पण तुझी आज्ञा आणि तुझ्या

प्रसन्नतेच्या विचारांनी मला तुझ्याजवळ आणून टाकले; तरीही तुला हे सांगायला काही नुकसान झाले असे मी समजत नाही की, भक्त भगवंताच्या चरणांवर कोणतीही भेट त्याच्या प्रसन्नतेच्या विचाराने अर्पण करित नाही. दीन, हीन, दरिद्री भक्त हा विचारच केव्हा आपल्या मनात आणू शकतो की, तो भगवंताच्या चरणांवर कोणतीही अशी वस्तू अर्पण करू शकतो, ज्यामुळे तो प्रसन्न व्हावा. तो तर भक्तांच्या चरणांवर आपली भेट आपल्या हृदयाच्या संतोषाकरिताच अर्पण करतो. भगवंताच्या चरणांवर तो काही आपले ठेवून आपल्या हृदयाचा भार हलका करतो, एक ओझे उतरवितो. त्या दिवसात जी दुसऱ्याची फुले मी तुझ्या चरणांवर अर्पण करून टाकली त्यामुळे माझ्या हृदयाचा भार हलका झाला नाहीच, माझ्या हृदयावरचे ओझे उतरले नाहीच, माझ्या हृदयाला संतोषही झाला नाही.

माझ्या या बोलण्यामुळे, मी किती स्वार्थी आहे! असाच तू विचार करित असशील, असे विचार माझ्या मनात येतात. जे तुझ्या प्रसन्नतेत आपली प्रसन्नता समजून घेत नाही. प्रसन्नता तर मला खूप झाली होती. आपल्या आराध्यदेवतेच्या ओठांवर प्रसन्नतेची रेषा पाहून कोणता भक्त आनंदाच्या भरात अंतिम सीमेला स्पर्श करणार नाही, कोणता भक्त आनंदातिरेकाने वेडा होणार नाही! पण भक्ताचे हृदय आनंद आणि प्रसन्नतेसाठी व्याकूळ-विव्हळ होत नाही. प्रसन्नता तर आत्मचेतनेची एक अनुभूती आहे. भक्त तर आत्मसमर्पण करून त्या विस्मृती शोधित आहे, ज्या हर्ष आणि खेदापासून दूर आहेत. अरे हा आपलेपणाचा भार! अरे ह्याला उतरवून फेकण्याची आतुरता! अरे ह्या महान त्यागातही स्वार्थाची सत्ता! मनुष्यजीवन किती अपूर्ण आहे. आमच्या महान त्यागातही आमचा स्वार्थ आहे.

परंपरेचा पाया ह्याच त्याग- स्वार्थाच्या महान भावनेवर स्थिर आहे. मेघ आपले आपलेपण असंख्य थेंबांमध्ये, थेंब जलधारा आणि नद्यांमध्ये आणि नद्या आपले आपलेपण समुद्रात हरविण्यात आतुर आहेत. आणि तो समुद्रही तर प्रत्येक वेळी विक्षुब्ध राहून कुण्या अशाचा शोध घेत आहे की, ज्याच्या चरणांवर आपली संपूर्ण जलराशी अर्घ्यरूपात अर्पण करून रिक्त व्हावा. पृथ्वी आपले आपलेपण असंख्य वृक्ष- वेली- रोपांमध्ये, वृक्ष- वेली- रोपे आपले आपलेपण फुले आणि कळ्यांमध्ये, फुले आणि कळ्या आपले आपलेपण सुगंधित- अनिलात मिसळण्यात व्याकूळ आहे. आणि तो अनिल तरी निरंतर चंचल राहून कुण्या अशाच्या शोधात आहे की ज्याच्या पदराला एकदा फक्त एकदा झुळकावून तो त्यातच लुप्त होऊन जावा. पतंग आपले आपलेपण दिव्यासमोर, दिवा आपले आपलेपण दिवसासमोर, दिवस आपले आपलेपण रात्रीसमोर आणि रात्र- चंद्र, तारका रत्नांनी सजवलेली रात्र आपले आपलेपण सूर्यासमोर अर्पण करण्यासाठी व्याकूळ आहे. आणि तो सूर्यसुद्धा आदी सृष्टीच्या

कुण्या अशा महान ज्योतीच्या चरणांना प्राप्त करण्यासाठी तपस्या करतो आहे, ज्याची एकदा आरती उतरवून तो विझून जावा.

अशा प्रकारे वादक आपले आपलेपण स्वरांमध्ये प्रकट करुनही इच्छा करतो की, तो कुणाच्या कानात क्षणभर गुंजारव करुन विस्तृत गगनात क्षीण होत विलीन होऊन जावा. चित्रकार आपले आपलेपण रेषा तसेच रंगात प्रकट करुन ही इच्छा करतो की, तो कुणाच्या तरी डोळ्यात क्षणभर प्रतिबिंबित होऊन धूसर होऊन लपून जावा. शिल्पकार आपले आपलेपण पाषाण प्रतिमांमध्ये अभिव्यक्त करुन ही अभिलाषा करतो की तो कुण्या कोमल हाताचा क्षणिक स्पर्श मिळवून तुकडे तुकडे होऊन पृथ्वीवर विखरून जावा. कवी आपले आपलेपण शब्द ओळीत प्रकट करुन इच्छा करतो की तो कुणाच्या हृदयाला त्वरेने स्पर्श करुन जगाच्या निबिड गलबल्यात लपून जावा, हरवून जावा. हो तर ह्या स्वार्थी मानवाच्या, ज्यात मी एक आहे, अंतिम अभिलाषा आत्मानंद नाही, आत्मसमर्पण आहे.

ह्याचे सौभाग्य याला त्या दिवशी प्राप्त होऊ शकले नाही. याच कारणास्तव तितक्या तत्परतेने आज जे काही आपलेपण घेऊन तुझ्या चरणांवर पुन्हा उपस्थित झालो आहे. ह्या अनिवार्य स्वार्थासाठी मी क्षमेची शिक्षा मागत आहे. मला विश्वास आहे की मी निराश परतणार नाही. कधीच परतलो नाही.

आज मदिरा आणली आहे. मदिरा जिला पिऊन भविष्याची भिती पळून जाते आणि भूतकाळातील दारुण दुःख दूर जातात. जिला पिऊन मान-अपमानाचे भान रहात नाही, आणि सन्मानाचा गर्व नाहीसा होऊन जातो. जिला ओतून मनुष्य आपल्या जीवनाची व्यथा, दुःख, समस्यांना काहीच समजत नाही आणि जिला चाखून मनुष्य श्रम, संकट, संताप साऱ्यांना विसरून जातो. हाय, जीवनाची मदिरा जी आम्हाला विवश होऊन प्यावी लागली. किती कडवट आहे! ही मदिरा त्या मदिरेच्या नशेला उतार देईल. जीवनाच्या दुःखदायक स्मृतींना विस्मृतीच्या गर्तेत लोटून देईल. त्याच प्रकारे प्रबळ दैव, दुर्दम्य काळ, निरपेक्ष कर्म

आणि निर्दय नियतीच्या क्रूर, कठोर, कुटील आघातापासून रक्षण करेल. क्षीण, क्षुद्र, क्षणभंगुर दुबळ्या जग-जीवनाची समस्त आधि व्याधीची ही एक महौषधी आहे. माझे हृदय सांगते की, आज हिची तुला आवश्यकता आहे. घे हिचे पान कर; आणि हिच्या नशेच्या धुंदीत स्वतःला, आपल्या दुःखाला, आपल्या दुःखद वेळेला आणि काळाच्या कठीण चक्राला विसरून जा. घे हिला पी, आणि ह्या मकरंदाने आपले जीवन नूतन आनंद, नूतन स्फूर्ती आणि नव्या जोशाने भरून टाक. अरे कुणाला ठाऊक आहे की दुसऱ्याला मदोन्मत्त करून टाकणारा स्वतः किती विनाशाचे भांडार आहे! कुणाला ठाऊक आहे की दुसऱ्याला शीतलतेचे दान करणारा स्वतः किती भयंकर ज्वालेत भस्म होत असतो.

ही माझ्या हृदयाची मदिरा आहे. समजू नको तू एकटा आहेस. तू जळतो आहेस पण परिणाम माझ्यावर सुद्धा होतो आहे. तू जळत आहेस, मी गळत आहे, तू तापतो आहेस मी

वितळतो आहे. मी पण शीतल मदिरेच्या शोधात आलो होतो; पण तू मला आपले हृदय दिलेस, हृदयाची ज्वाला दिली. ही माझ्या हृदयाची मदिरा तुझ्या ज्वालेने गळून वितळून प्रवाहित होऊन उसळली आहे. घे हिला पिऊन आपल्या हृदयाच्या अग्निला शांत कर. जे हृदय काल मदिरेने तहानलेले होते तेच आज तहान भागविणारी मदिरा झाली.

कवीचे हृदय फक्त हृदय नाही, त्याच्या हृदयाच्या कुशीत तिन्ही काळ लोक निद्रा घेत असतात. सृष्टी दुधपित्या पोरीसारखी खेळते, आणि प्रलय खट्याळ पोरासारखा दंगा करतो, त्याचे हृदयांगण आकाशाचे गाणे, वाऱ्याचे हास्य आणि सागराचे रुदन ह्यांनी प्रतिध्वनीत होत असते. त्याच्या हृदय मंदिरात जन्म-जीवन-मृत्यू अविरत गतीने नृत्य करीत असतात. ह्या कारणाने कवीच्या हृदयाच्या गळण्याबरोबरच आज सारे विश्व मादक मदिरेत बुडून गेले आहे. पाणी आणि जमीन, आकाश आणि वायू, सागर आणि पृथ्वी, स्वर्ग आणि नरक, जड

आणि चेतन, रात्र आणि दिवस, वन आणि उपवन, तळे आणि नद्या, मिलन आणि विरह, प्रणय आणि संघर्ष, आशा आणि निराशा, जन्म आणि जीवन, काळ आणि कर्म, साऱ्या वस्तू ज्यांचे अस्तित्व ह्या विश्वात आहे. आज मदिरा-पेला-मधुशालामय आभासित होत आहे.

माझ्या मित्रा, बघ सारा निसर्ग मधुशाला बनून डोलत आहे. ये तुला पुरुष बनवून मी मायारूपिणी चंचल साकी वाला बनते. मी माझ्या हाताने पेला भर-भरून तुझ्या ओठांना लावते आणि तू अनंत काळापर्यंत अनंत तृषेने हिला पीत जा. ना मी पाजताना थकणार ना तू पिताना.

भगवंता क्षमा, क्षमा! अरे, आपल्या ह्या मृत मातीच्या भांड्याला तुझ्या ज्योतिर्मय अधरांपर्यंत आणायचे दुस्साहस! माझा अभिमान क्षमा कर, माझे हात थरथरताहेत, माझा पेला हलतो आहे. माझी मदिरा सांडते आहे. अरे माझे पाय सुद्धा लटपटताहेत. शरीराच्या गात्रागात्रांचे सांधे विलग होताहेत, रोम-रोम कंप पावतो आहे! अरे मी पडले, पडले.....

माझी मदिरा तुझ्या चरणांवर पुन्हा अर्पण झाली. मी संतुष्ट आहे, भक्ताची मदिरा-
 विनम्र भक्ताची मदिरा भगवंताच्या ओठावर नव्हे, तर चरणांवर अर्पण करणे योग्य आहे.
 पण वर बघते, तर हे काय? तुझ्या डोळ्यात हा तुझा उन्मत्तपणा कसला? वेडगळपणा
 कसला? मस्ती कसली? तुझे ओठ हालताहेत? तू हसतोस का? काय तू काही सांगतो आहेस?
 काय हे की-

पिऊन मदिरा मस्त जाहला तर प्रीत केली का मदिरेवरती!

काय, तुला मदिरा पिण्याच्या अभिलाषेनेच नशा चढली? धन्य तू आणि धन्य मी!
 पण तू मला त्या नशिल्या डोळ्यांनी बघू नकोस, माझा जीव न जाणे कसा व्हायला लागतो.

घे, मी डोळे झाकून घेत आहे. त्या नशिल्या डोळ्यांकडे पाहवलेही जात नाही आणि त्यांना पाहिल्याशिवाय राहवलेही जात नाही. त्यांना एकदा पुन्हा पाहून घेते.

मी त्यांना शोधणार आहे. त्या मादक डोळ्यांची एकटक लावून पाहण्याची लकब मला अनंत काळापर्यंत उन्मत्त ठेवील. भक्ताला हवी सागराची तहान आणि थेंबाने संतोष. तुझ्या नशिल्या डोळ्यांची मदिरा निरंतर माझ्या पापण्यांच्या पेल्यात ओसंडत राहो आणि जो मला पाहिल तो तुझ्या मदिरेने धुंद होऊन जाईल.

प्रयाग

तुझ्या नशिल्या डोळ्यांच्या

२७ ऑगस्ट १९३३

निरंतर ध्यानात

मी.

परिशिष्ट

येथे मी मधुशालेवर चार रुबाया सादर करीत आहे. काव्यवाचन करताना मी जनतेच्या मनोरंजनार्थ ऐकवित होतो. अनेकांना त्या पुस्तकात न पाहिल्याने निराशा झाली आणि त्यांनी आग्रह केला की ह्या पण मधुशालामध्ये समाविष्ट केल्या जाव्यात. मी त्यांना ह्या परिशिष्टाच्या अंतर्गत ठेवीत आहे. मधुशालाचे बहुतेक वाचक आणि श्रोते एकेकाळी समजायचे की, कुणी कुणी अजूनही समजत असतील, की तिचा लेखक दिवस- रात्र दारूच्या नशेत धुंद राहतो. खरी गोष्ट ही आहे की मदिरा नावाच्या द्रवपदार्थाशी माझा अक्षरशः काडीमात्र संबंध नाही. नशेबद्दल नकार देणार नाही. जीवनच एक नशा आहे. कवितासुद्धा एक नशा आहे. आणखीही कितीतरी नशा आहेत. आपल्या प्रेमींचा भ्रम दूर करण्यासाठी मी एक रुबाई लिहिली होती.

स्वतः न पितो , दुसऱ्यांना पण पाजत असतो मदिरा मी

स्वतः न स्पर्शित , पण दुसऱ्यांना देतो हाती पेला मी

बड्या बड्या उपदेशक तज्ञाकडून हे शिकलो आहे

स्वतः न जाता दुसऱ्यांना पण दाखवतो मी मदिरालय

तरीही निरंतर प्रश्न होतच राहिले, आपण पित नाही मग आपल्याला मदिरेवर लिहिण्याची प्रेरणा कोठून मिळते? प्रश्न भोळा होता, पण होता विश्वसनीय. एके दिवशी लक्षात आले की कायस्थांच्या कुळात जन्मलो आहे. जे पिण्यात प्रसिद्ध आहेत किंवा होते. चंदबरदाईच्या गीतामध्ये कधी वाचलेली एक षष्टपदी आठवली. विचार करायला लागलो.

पूर्वजांनी केलेले मधुपान माझ्यावर काही संस्कार तर सोडून गेले नाहीत? भोळ्याभाबड्या लोकांना भुलवायला एक रुबाई लिहिली.

मी कायस्थ कुळाचा माझ्या पूर्वजांनी इतकी ओतली

मम देहाच्या रक्तामध्ये पंचाहत्तर टक्के मदिरा

वारस हक्क मला आहे मदिरालय अन् परिसरावरी

माझ्या आज्ञा- पणजाच्या हस्ते विकले हे मदिरालय.

पृथ्वीराज गीतांच्या अंतिम अध्यायात शहाबुद्दीन घोरीच्या दरबारात आंधळा केला गेलेला पृथ्वीराज चौहान जेव्हा शब्दवेधी बाण मारण्यासाठी बसतो, तेव्हा चंदबरदाई त्यांना काही धर्म-नितीचा उपदेश करते. एका षष्टपदीत सांगतो की विभिन्न जातीचे लोक जेव्हा प्रधान होतात तेव्हा कसा व्यवहार करतात. षष्टपदीच्या आठवणीतून देत आहे.

खत्रि होय परधान खाय, खंडौ दिखरावै,
साहु होय परधान भरै घर, राज थँमावै,
कायथ को प्रधान अहो नि सि रहै पियन्तौ,
बम्मन होय प्रधान सदा रक्खवै निश्चिन्तौ,

नाई प्रधान नहि किजिए, चन्द विरद साँची चवै

चहुआन बान गुन सट्टवै, मन चुक्किस मोटै तवै

पण खरेतर हे आहे की आम्ही लोक आमोढाचे कायस्थ आहोत जे आपल्या आचार-
विचारांच्या कारणाने आमोढाचे पांडे म्हटले जातात आणि ज्यांच्याकडे एक दंतकथा आहे की

कुणी दारु प्यायली की त्याला कोड होईल. हे एक नियतीचे गूढ आहे की ज्यांनी दारु न पिण्याची इतकी कठोर प्रतिज्ञा केली होती त्यातच एका वंशजाने मदिरेची इतकी वकिली केली. फ्राईड असता तर त्याने म्हटले असते मधुशालेच्या गायकाला- गायकाच्या गायकाला ह्याच वंशात जन्म घ्यायचा होता. मधुशालेची लोकप्रियता माझ्याकरीता एक समस्या आहे. मी तिला शेकडो हजारांच्या सभेत शेकडो वेळा ऐकविले आहे पण आजही जेव्हा कोठे कविता ऐकवायला उभा राहतो तर एकाच आवाजात लोक मधुशालेची मागणी करतात. माझ्या सर्वात अधिक पुस्तकात सर्वात जास्त मधुशाला वाचली जाते. एक गोष्ट सुचली, असे प्रसिद्ध आहे की, जशी जशी दारु जुनी होते तशी तशी ती जास्त नशीली होऊन जाते. एक रुबाई लिहिली.

अनेक डोक्यावर दारूचा चार दिसांनी नशा उतरूनी गेला

अनेक हाती दोन दिस ओसंडत ओसंडत रिता पेला

पण वाढता प्रभाव सुरेचा काळाबरोबर ह्याच्याच
जुनी पुराणी होता माझी अजून नशीली मधुशाला

शेवटी अजून एक रुबाई ज्यावेळी मी मधुशाला लिहिली होती त्यावेळी माझे जीवन आणि काव्य प्रपंचात पुत्र किंवा संततीची भावना मुख्य नव्हती. आपल्या तृष्णेची सीमा सांगताना मृत्यूच्या पलिकडे गेलो पण श्राद्ध पर्यंतच “प्राणप्रिये जर करशील माझे श्राद्ध तर असे कर!” जेव्हा स्मृतींचे आधार अजून पुढे जरी दिले तरी तहानेने तोपर्यंत सुद्धा आपले हात पसरविले.

पितृपक्षी रे पुत्रा माझ्या अर्ध्या न घे पण घे पेला
बैस कुठेही पण जा गंगा सागरात भरुनी मदिरा

Madhushala

harivanshrai Bachchan

कुठे भूमीची भिजू दे माती, मिळेल तृप्ती आत्म्याला
तर्पण अर्पण कर तू मजला वाचत – वाचत “मधुशाला”,

बच्चन

मृदु भावों के अंगूरों की आज बना लाया हाला,
प्रियतम, अपने ही हाथों से आज पिलाऊँगा प्याला,
पहले भोग लगा लूँ तेरा फिर प्रसाद जग पाएगा,
सबसे पहले तेरा स्वागत करती मेरी मधुशाला॥१॥

मृदुभावांच्या द्राक्षांची मी आज गाळली ही मदिरा,
प्रियतम आज मी निजहातांनी चषक लावी तुझिया अधरा;
आधी नैवेद्य हो तुलाच, मग प्रसाद मिळेल जगाला;
सर्वाआधी तुझेच स्वागत करते माझे हे मदिरालय.

प्यास तुझे तो, विश्व तपाकर पूर्ण निकालूँगा हाला,
एक पाँव से साकी बनकर नाचूँगा लेकर प्याला,
जीवन की मधुता तो तेरे ऊपर कब का वार चुका,
आज निछावर कर दूँगा मैं तुझ पर जग की मधुशाला॥२॥

तृषा तुला तर, विश्व तापवून गाळून घेईल मी मदिरा,
एका पायावर साकी बनूनी नर्तन घेऊन चषक करा;
जीवनाचे माधुर्य तुझ्यावर कधीच ओवाळून झाले,
आज बहाल मी तुजवर करतो सर्व जगाचे मदिरालय.

प्रियतम, तू मेरी हाला है, मैं तेरा प्यासा प्याला,
अपने को मुझमें भरकर तू बनता है पीनेवाला,
मैं तुझको छक छलका करता, मस्त मुझे पी तू होता,
एक दूसरे की हम दोनों आज परस्पर मधुशाला॥३॥

प्रिये तुझा मी तृषित चषक, अन तू असशी माझी मदिरा,
माझ्यामध्ये भरून तूला तू बनतो आहे पिणारा;
मी तुजला भरभरून घेता, दंग तू मला पिऊन झाली;
आम्ही दोघे परस्परांना परस्परांचे मदिरालय.

भावुकता अंगूर लता से खींच कल्पना की हाला,
कवि साकी बनकर आया है भरकर कविता का प्याला,
कभी न कण-भर खाली होगा लाख पिँ, दो लाख पिँ!
पाठकगण हैं पीनेवाले, पुस्तक मेरी मधुशाला॥४॥

अनुरागी त्या द्राक्षलतेतून गाळून कल्पनेची मदिरा
कवी होऊन आला साकी भरून चषक कवितेचा सारा,
कणभरही कधी रिता न होइल लाख पिओ द्वी लाख पिओ!
वाचक असती हे पिणारे पुस्तक माझे मदिरालय.

मधुर भावनाओं की सुमधुर नित्य बनाता हूँ हाला,
भरता हूँ इस मधु से अपने अंतर का प्यासा प्याला,
उठा कल्पना के हाथों से स्वयं उसे पी जाता हूँ,
अपने ही में हूँ मैं साकी, पीनेवाला, मधुशाला॥५॥

मधुर भावनांची सुमधुर नियमित बनवितो मी मदिरा
ह्याच मधुने भरतो आपुला तृषित चषक मनभर सारा;
भरून मानस हस्ते स्वतःच रसवंती रिचवत असतो;
स्वतःच मी आहे साकी, अन् पिणारा, अन् मदिरालय.

मदिरालय जाने को घर से चलता है पीनेवला,

'किस पथ से जाऊँ?' असमंजस में है वह भोलाभाला,

अलग-अलग पथ बतलाते सब पर मैं यह बतलाता हूँ -

'राह पकड़ तू एक चला चल, पा जाएगा मधुशाला।'। ६।

मदिरालयी जाण्याकरिता तो घरून निघतो पिणारा,

जावू कोणत्या मार्गाने? संभ्रमित भोळा बिच्चारा

सारे दाविती विविध मार्ग, पण हेच मी ठासून सांगतसे

एक पंथ तू ठाम धरून चल, मिळेल तुजला मदिरालय.

चलने ही चलने में कितना जीवन, हाय, बिता डाला!

'दूर अभी है', पर, कहता है हर पथ बतलानेवाला,

हिम्मत है न बढ़ूँ आगे को साहस है न फिरुँ पीछे,

किंकर्तव्यविमूढ मुझे कर दूर खड़ी है मधुशाला॥७॥

चालत चालत हाय कितीतरी जीवन माझे संपविले!
सांगतात पण 'दूर अजूनही' ज्यांनी पथ हे दाखविले
पुढे जावया हिम्मत नाही परत फिराया साहस ना
किंकर्तव्यविमूढ असा मी, दूर उभे ते मदिरालय.

मुख से तू अविरत कहता जा मधु, मदिरा, मादक हाला,
हाथों में अनुभव करता जा एक ललित कल्पित प्याला,
ध्यान किए जा मन में सुमधुर सुखकर, सुंदर साकी का,
और बढा चल, पथिक, न तुझको दूर लगेगी मधुशाला॥८॥

मुखातून तू वदत रहा मधू, सुधा, मद्य, मादक, मदिरा,
चषक ललित कल्पित घे अनुभव मानून तूच तुझ्याच करा,
स्मरण करित जा मनात सुमधुर, सुखकर सुंदर साकीचे
आणि पुढे चल पांथस्था तुज, दूर न भासे मदिरालय.

मदिरा पीने की अभिलाषा ही बन जाए जब हाला,
अधरों की आतुरता में ही जब आभासित हो प्याला,
बने ध्यान ही करते-करते जब साकी साकार, सखे,
रहे न हाला, प्याला, साकी, तुझे मिलेगी मधुशाला॥१।

मदिरापानाची अभिलाषा स्वयं जाहली जर मदिरा,
अधरांच्या आतुरतेतच चषकाचा होई भास खरा,
मनात करता स्मरण तिथे साकारच साकी खराखुरा,
नुरतो साकी, चषक, सुधा अन् प्राप्त होई तुज मदिरालय.

सुन, कलकल , छलछल मधुघट से गिरती प्यालों में हाला,
सुन, रूनझुन रूनझुन चल वितरण करती मधु साकीबाला,
बस आ पहुंचे, दुर नहीं कुछ, चार कदम अब चलना है,
चहक रहे, सुन, पीनेवाले, महक रही, ले, मधुशाला॥१०॥

ऐक ही खळबळ सळसळ मधुर घटातून चषकी पडे मदिरा,
रूणझुण रूणझुण पावली वाटत मधु साकी बाला अधिरा;
बस पोहोचलो, दूर न काही, चार पावले जायाचे
ऐक गलबला करती पिणारे दरवळते घे मदिरालय.

जलतरंग बजता, जब चुंबन करता प्याले को प्याला,
वीणा झंकृत होती, चलती जब रूनझुन साकीबाला,
डाँट डपट मधुविक्रेता की ध्वनित पखावज करती है,
मधुरव से मधु की मादकता और बढ़ाती मधुशाला॥११।

वाजत जलतरंग, जणू जेव्हा स्पर्शत प्याला चषकाला,
वीणेचा झंकारच जणू रुणझुणत येई साकीबाला
दटावणीतून विक्रेत्याच्या उमटे धवनी मृदंग जणू,
मधूरवाने मधुची मादकता वाढवते मदिरालय.

मेंहदी रंजित मृदुल हथेली पर माणिक मधु का प्याला,
अंगूरी अवगुंठन डाले स्वर्ण वर्ण साकीबाला,
पाग बैजनी, जामा नीला डाट डटे पीनेवाले,
इन्द्रधनुष से होड़ लगाती आज रंगीली मधुशाला॥१२॥

माणिक मदिरा चषक, मेहंदी रंग मृदु हातावरती,
कांचन काया साकीबाला अंगुलीचे गुंठन त्यावर,
पगडी बैंगणी वेष निळा बैठक मारून ते पिणारे
इंद्रधनूशी स्पर्धा करते रंगबिरंगे मदिरालय.

हाथों में आने से पहले नाज़ दिखाएगा प्याला,
अधरों पर आने से पहले अदा दिखाएगी हाला,
बहुतेरे इनकार करेगा साकी आने से पहले,
पथिक, न घबरा जाना, पहले मान करेगी मधुशाला॥१३॥

हाती येण्यापुर्वी खाई भाव किती रे हा प्याला

अधरी स्पर्शाआधी मदिरा करील कितीकिती नखरा,

साकी येण्याआधी म्हणतील भीडेपोटी “नको नको”

पथिका आधीच भिऊ नको रे, मानी असते मदिरालय.

लाल सुरा की धार लपट सी कह न इसे देना ज्वाला,
फेनिल मदिरा है, मत इसको कह देना उर का छाला,
दर्द नशा है इस मदिरा का विगत स्मृतियाँ साकी हैं,
पीड़ा में आनंद जिसे हो, आए मेरी मधुशाला॥१४॥

अग्निशिखेसम लाल सुरेची धार, नको समजू ज्वाला,
मदिरा फेसाळे हिस समजू नकोस व्रण हा हृदयाला,
दुःख कैफ ह्या मदिरेचा अस्फुट स्मृतिंचे साकी हो;
वेदनेत जे सुख अनुभवती, त्यांच्यासाठीच मदिरालय.

जगती की शीतल हाला सी पथिक, नहीं मेरी हाला,
जगती के ठंडे प्याले सा पथिक, नहीं मेरा प्याला,
ज्वाल सुरा जलते प्याले में दग्ध हृदय की कविता है,
जलने से भयभीत न जो हो, आए मेरी मधुशाला॥१५॥

वसुंधरेच्या हीम सुधेसम, पथिका नच माझी मदिरा,
मृण्मय चषकापरी न शितल पथिका, माझा चषक जरा
अग्निसुरा चषकातील दाहक कविता विदग्ध हृदयाची;
भय नसेल ज्यांना जळण्याचे, त्यांसाठी मम मदिरालय.

बहती हाला देखी, देखो लपट उठाती अब हाला,
देखो प्याला अब छूते ही होंठ जला देनेवाला,
'होंठ नहीं, सब देह दहे, पर पीने को दो बूंद मिले'
ऐसे मधु के दीवानों को आज बुलाती मधुशाला॥१६॥

पाहिली असेल स्रवती मदिरा, आज पहा पेटती सुरा,
चषक पहा स्पर्शताच ओठी हा अधरांना जळणारा
अधर काय, हा देह जळो, पण दोन थेंब प्यायला मिळो
अशाच मदिरा वेड्यांना हे आज बोलवि मदिरालय.

धर्मग्रन्थ सब जला चुकी है, जिसके अंतर की ज्वाला,
मंदिर, मसजिद, गिरिजे, सब को तोड़ चुका जो मतवाला,
पंडित, मोमिन, पादिरयों के फंदों को जो काट चुका,
कर सकती है आज उसी का स्वागत मेरी मधुशाला॥१७॥

धर्म-ग्रंथ जाळून टाकिले अंतर-धगत्या ज्वालेने,
मंदिर, मशीद, चर्चही सारे तोडे जो उन्मत्तपणे,
ब्राह्मण, खलिफ़ा, पाद्री यांचे बंधही जो तोडू शकला,
करते आहे आज तयांचे स्वागत माझे मदिरालय.

लालायित अधरों से जिसने, हाय, नहीं चूमी हाला,
हर्ष-विकंपित कर से जिसने, हा, न छुआ मधु का प्याला,
हाथ पकड़ लज्जित साकी को पास नहीं जिसने खींचा,
व्यर्थ सुखा डाली जीवन की उसने मधुमय मधुशाला॥१८॥

उत्कंठित अधरांनी ज्याने हाय स्पर्शिली ना मदिरा,
हर्ष विकंपित हातांनी, न हाय, स्पर्शिला चषक जरा,
लज्जित साकीचा कर धरुनी जवळ न ज्याने कवळीले,
व्यर्थच केले शुष्क तयाने जीवन मधुचे मदिरालय.

बने पुजारी प्रेमी साकी, गंगाजल पावन हाला,

रहे फेरता अविरत गति से मधु के प्यालों की माला'

'और लिये जा, और पीये जा', इसी मंत्र का जाप करे'

मैं शिव की प्रतिमा बन बैठूं, मंदिर हो यह मधुशाला॥१९॥

बनो पुजारी प्रेमळ साकी, पवित्र गंगाजल, सुरा,
जपत राहो अविरत गतीने मधुचषकांची माळ करा
“अजून घे तू, अजून पी तू,” हाच मंत्र शुभ जपो सदा,
शिवप्रतिमा मी बनून विराजित, मंदिर मम हे मदिरालय.

बजी न मंदिर में घड़ियाली, चढ़ी न प्रतिमा पर माला,
बैठा अपने भवन मुअज्ज़िन देकर मस्जिद में ताला,
लुटे ख़जाने नरपितयों के गिरीं गढ़ों की दीवारें,
रहें मुबारक पीनेवाले, खुली रहे यह मधुशाला॥२०॥

घंटानाद न झाला मंदिरी, हार न चढला प्रतिमेला,
बांगी बसला घरी आपुल्या टाळे लावून मशिदीला,
लुटले गेले धनही नृपतिंचे, गिरीदुर्गांचे तट पडले;
असो खुशाल पिणारे पण अन, खुले असो हे मदिरालय.

बड़े बड़े परिवार मिटें यों, एक न हो रोनेवाला,
हो जाएँ सुनसान महल वे, जहाँ थिरकतीं सुरबाला,
राज्य उलट जाएँ, भूपों की भाग्य सुलक्ष्मी सो जाए,
जमे रहेंगे पीनेवाले, जगा करेगी मधुशाला॥२१॥

खानदान निर्वंश जाहली, रडणारा न कुणी उरला,
निर्जन झाल्या महाल माड्या जिथे नाचती सुरबाला,
सत्ता उलथो राजांची भाग्यलक्ष्मी निद्रिस्त असो;
पुरून उरतिल पीणारे, अन् जागृत राहिल मदिरालय.

सब मिट जाएँ, बना रहेगा सुन्दर साकी, यम काला,
सूखें सब रस, बने रहेंगे, किन्तु, हलाहल औ' हाला,
धूमधाम औ' चहल पहल के स्थान सभी सुनसान बनें,
जगा करेगा अविरत मरघट, जगा करेगी मधुशाला॥२२॥

सर्वनाश होईल, तरीपण उरेल साकी यमकाळी

सारे रस होतील शुष्क, मदिरा उरेल अन विषवल्ली

धामाधुम न भरगर्दीची सर्व स्थळे निर्जन होता

जागृत राहिल स्मशान अविरत, जागृत राहिल मदिरालय.

भुरा सदा कहलायेगा जग में बाँका, मदचंचल प्याला,
छैल छबीला, रसिया साकी, अलबेला पीनेवाला,
पटे कहाँ से, मधु औ' जग की जोड़ी ठीक नहीं,
जग जर्जर प्रतिदिन, प्रतिक्षण, पर नित्य नवेली मधुशाला ॥२३॥

नेहमीच नालस्ती जगी तरी मस्त चषक, चंचल शूर हा,

छैल छबीला, गुलछबू साकी, अल्लड अट्टल पीणारा;

पटेल कोठून, मदिरालय अन् जग ही जोडी योग्य नसे

प्रतिदिनी, प्रतिक्षणी, जर्जर हो जग, नित्य नवे पण मदिरालय.

बिना पिये जो मधुशाला को बुरा कहे, वह मतवाला,
पी लेने पर तो उसके मुह पर पड़ जाएगा ताला,
दास द्रोहियों दोनों में है जीत सुरा की, प्याले की,
विश्वविजयिनी बनकर जग में आई मेरी मधुशाला॥२४॥

चव न बघता मदिरेला जो नाव ठेवतो तोच खुळा,
प्याल्यावर तर पडेल त्याच्या वटवट तोंडाला टाळा;
सेवक द्रोही दोघांमध्ये विजय वारुणी, चषकाचा;
विश्वविजयीनी बनून जगती आले माझे मदिरालय.

हरा भरा रहता मदिरालय, जग पर पड़ जाए पाला,
वहाँ मुहर्रम का तम छाए, यहाँ होलिका की ज्वाला,
स्वर्ग लोक से सीधी उतरी वसुधा पर, दुख क्या जाने,
पढे मर्सिया दुनिया सारी, ईद मनाती मधुशाला॥२५॥

बहरुन असते हे मदिरालय, हिमसंकटच जगतावर हो,
मोहरमचा अंधार तिथे, तर इथे होळीची ज्वाळा हो,
स्वर्गातून उतरली पृथ्वीस, दुःख तिला कुठुनी ठावे,
मरण शोकगीत दुनिया रडते, ईद साजिरे मदिरालय.

एक बरस में, एक बार ही जगती होली की ज्वाला,
एक बार ही लगती बाज़ी, जलती दीपों की माला,
दुनियावालों, किन्तु, किसी दिन आ मदिरालय में देखो,
दिन को होली, रात दिवाली, रोज़ मनाती मधुशाला॥२६॥

वर्षामधुनी एकच वेळी भडके होळीची ज्वाळा,
एकच वेळी करते मज्जा उज्वल दिपकांची माळा;
सज्जन हो एकदातरी मद्यालयात येऊन पहा,
दिवसा होळी, रात्री दिवाळी, रोज करीतसे मदिरालय!

नहीं जानता कौन, मनुज आया बनकर पीनेवाला,
कौन अपरिचित उस साकी से, जिसने दूध पिला पाला,
जीवन पाकर मानव पीकर मस्त रहे, इस कारण ही,
जग में आकर सबसे पहले पाई उसने मधुशाला॥२७॥

जाणत नाही कोण, मनुज आला जगती तृष्णा घेऊन
कोण न जाणे त्या साकीला जिने वाढविले दुध पाजून;
जीवन मिळता पिऊन माणूस धुंद रहातो, कारण हे
जगात येऊन सर्वांआधी प्राप्त जाहले ज्या मदिरालय.

बनी रहें अंगूर लताएँ जिनसे मिलती है हाला,
बनी रहे वह मिट्टी जिससे बनता है मधु का प्याला,
बनी रहे वह मंदिर पिपासा तृप्त न जो होना जाने,
बनें रहें ये पीने वाले, बनी रहे यह मधुशाला॥२८॥

अक्षय राहो द्राक्षलता त्या ज्यांपासून मिळते मदिरा,

अक्षय राहो ती माती ज्यामधुनी चषक आकारा,

अक्षय राहो सुधा तृषा ती तृप्ती ज्यां ठावूक नसे,

अक्षय राहो पिणारे, अक्षय राहो हे मदिरालय.

सकुशल समझो मुझको, सकुशल रहती यदि साकीबाला,
मंगल और अमंगल समझे मस्ती में क्या मतवाला,
मित्रों, मेरी क्षेम न पूछो आकर, पर मधुशाला की,
कहा करो 'जय राम' न मिलकर, कहा करो 'जय मधुशाला'
॥२९॥

सुखरुप समजा मला, सुखी जर असेल ती साकीबाला,
शुभाशुभ वाटेल काय त्या जो नशेत पुरता बुडला,
मित्रांनो मम कुशल न पुसा येऊन पुसा मदिरालयाचे,
म्हणू नका 'जयराम' सर्वजण म्हणत रहा 'जय मदिरालय'.

सूर्य बने मधु का विक्रेता, सिंधु बने घट, जल, हाला,
बादल बन-बन आए साकी, भूमि बने मधु का प्याला,
झड़ी लगाकर बरसे मदिरा रिमझिम, रिमझिम, रिमझिम कर,
बेलि, विटप, तृण बन मैं पीऊँ, वर्षा ऋतु हो मधुशाला॥३०॥

सूर्य बनो मदिरा विक्रेता, सिंधु बनो घट जल मदिरा,

मेघ होऊनी येवो साकी, सुरा चषक हो अपुली धरा,

अतिवृष्टी होवो मदिरेची रिमझिम-रिमझिम, रिमझिम वर्षो

वेल, झुडुप, तृण बनून पितो मी पाणकळा हो मदिरालय.

तारक मणियों से सज्जित नभ बन जाए मधु का प्याला,
सीधा करके भर दी जाए उसमें सागरजल हाला,
मत्त समीरण साकी बनकर अधरों पर छलका जाए,
फैले हों जो सागर तट से विश्व बने यह मधुशाला॥ ३१।

हिरेजडित ताऱ्यांचे नभ हो चषक सुधेचा भरलेला,
सुलटा करूनी भरून घ्यावी त्यात वारुणी सिंधु-जला,
पिसाट वारा साकी होऊन अधरावर सांडुन जावा,
सागर-तीर व्यापिले ज्याने, विश्व बनो हे मदिरालय.

अधरों पर हो कोई भी रस जिह्वा पर लगती हाला,
भाजन हो कोई हाथों में लगता रक्खा है प्याला,
हर सूरत साकी की सूरत में परिवर्तित हो जाती,
आँखों के आगे हो कुछ भी, आँखों में है मधुशाला॥३२॥

असो कोणताही रस ओठी जिव्हेवर मदिरा भासे,
पात्र असो हाती कसलेहीचषक सुधेचा करि भासे,
दरेक मुख साकीचा चेहरा परिवर्तित होऊन जातो,
दृष्टीपुढे काहीही असो, पण नयनामध्ये मदिरालय.

पौधे आज बने हैं साकी ले ले फूलों का प्याला,
भरी हुई है जिसके अंदर पिरमल-मधु-सुरिभत हाला,
माँग माँगकर भ्रमरों के दल रस की मदिरा पीते हैं,
झूम झपक मद-झंपित होते, उपवन क्या है मधुशाला!। ३३।

रोपे बनली साकी चषक फुलांचा लेवुन आज शिरी,
मधू-सुगंधित-रसमय मदिरा भरूनिया अपुल्या अधरी,
मागत मागत भ्रमरांचे दल प्राशन करती रस मदिरा,
गुंगत-झेप मदोन्मत होती, उपवन हेच कि मदिरालय!

प्रति रसाल तरू साकी सा है, प्रति मंजरिका है प्याला,
छलक रही है जिसके बाहर मादक सौरभ की हाला,
छक जिसको मतवाली कोयल कूक रही डाली डाली
हर मधुऋतु में अमराई में जग उठती है मधुशाला॥ ३४।

रसभरित प्रत्येक साकीसम, मंजिरी मंजिरी चषक असे,
सुगंधित मादक रसनारस ज्याच्यातून ओसंडितसे,
विस्मित जी मदमस्त कोकिळा फ़ांद्यांवर कूहू कूहू करते,
आमराई दर ऋतूवसंती सचेत होते मदिरालय.

मंद झकोरों के प्यालों में मधुऋतु सौरभ की हाला
भर भरकर है अनिल पिलाता बनकर मधु-मद-मतवाला,
हरे हरे नव पल्लव, तरुगण, नूतन डालें, वल्लरियाँ,
छक छक, झुक झुक झूम रही हैं, मधुवन में है मधुशाला॥३५॥

चषकातून मंद वार्याच्या सुरा सुगंधित मधुऋतूची
भरभरून हा अनिल पाजतो हर्षोन्मादित धारेची,
हिरवी हिरवी मृदुल पालवी, नवे वृक्ष शाखा वेली
सळसळ, झळझळ डोलत आहे मधुवनी आहे मदिरालय.

साकी बन आती है प्रातः जब अरुणा ऊषा बाला,
तारक-मणि-मंडित चादर दे मोल धरा लेती हाला,
अगणित कर-किरणों से जिसको पी, खग पागल हो गाते,
प्रति प्रभात में पूर्ण प्रकृति में मुखिरत होती मधुशाला॥३६॥

साकी बनुनी प्रातःकाळी अरूण-उषा बाला येई,
शाल चांदण्या गुंफुनी देवून मोल करून मदिरा घेई,
अनंत किरणांनी ज्या पिऊनी खग वेडे होऊन गाती,
रोज प्रभाती भव्य निसर्गी मुखरित होते मदिरालय.

उतर नशा जब उसका जाता, आती है संध्या बाला,
बड़ी पुरानी, बड़ी नशीली नित्य ढला जाती हाला,
जीवन के संताप शोक सब इसको पीकर मिट जाते
सुरा-सुप्त होते मद-लोभी जागृत रहती मधुशाला॥३७॥

नशा उतरण्यापूर्वी त्याची, सांजवेळ मग ती येते,
खूप जुनी अन् कडक नशेची मदिरा शिंपडून जाते,
क्रोध, शोक जीवनरस सारे हिला पिता विरुनी जाती,
सुरासुस्त होती मद लोभी, जागृत राहे मदिरालय.

अंधकार है मधुविक्रेता, सुन्दर साकी शशिबाला
किरण किरण में जो छलकाती जाम जुम्हाई का हाला,
पीकर जिसको चेतनता खो लेने लगते हैं झपकी
तारकदल से पीनेवाले, रात नहीं है, मधुशाला॥३८॥

अंधःकार हा मधुविक्रेता, सुंदर साकी चंद्रकळा,
किरणा किरणा मधून वर्षते चषक चांदण्यांचा ओला,
शुद्ध हरपता पिऊन जिला, पेंगाया लागे सचेतना
नक्षत्रांना रिचवित जाती, रजनी नसे, हे मदिरालय.

किसी ओर मैं आँखें फेरूँ, दिखलाई देती हाला

किसी ओर मैं आँखें फेरूँ, दिखलाई देता प्याला,

किसी ओर मैं देखूँ, मुझको दिखलाई देता साकी

किसी ओर देखूँ, दिखलाई पड़ती मुझको मधुशाला॥३९॥

दृष्टीक्षेप मी जिथे टाकतो, दिसते मज मदिरा तेथे
दृष्टीक्षेप मी जिथे टाकतो चषकची मज दिसतो तेथे
जिथे पाहतो तिथे मला दृष्टीसमोर दिसते साकी,
जिथे जिथे मी पाही तेथे दृष्टीपथी मम मदिरालय.

साकी बन मुरली आई साथ लिए कर में प्याला,
जिनमें वह छलकाती लाई अधर-सुधा-रस की हाला,
योगिराज कर संगत उसकी नटवर नागर कहलाए,
देखो कैसों-कैसों को है नाच नचाती मधुशाला॥४०॥

साकी होऊनि मुरली आली चषक स्वये घेऊनि हाती,
जिच्यामधुन ओसंडत आली अधर सुधारस मदिरा ती;
योगिराजही ज्याच्या संगती नटवर नागर म्हणविले,
पहा कशा लोकांना नर्तन करण्या लावि मदिरालय.

वादक बन मधु का विक्रेता लाया सुर-सुमधुर-हाला,
रागिनियाँ बन साकी आई भरकर तारों का प्याला,
विक्रेता के संकेतों पर दौड़ लयों, आलापों में,
पान कराती श्रोतागण को, झंकृत वीणा मधुशाला॥४१॥

वादक होऊन मधुविक्रेता सुस्वरसुर मदिरा आणी,
रागिणी होऊन साकी आल्या, चषक चांदण्यांचा आणी,
विक्रेत्याच्या संकेतावर दौडत लय सुर आलापी
श्रोत्यांना भरभरूनी दे झंकार वीणेचा मदिरालय.

चित्रकार बन साकी आता लेकर तूली का प्याला,
जिसमें भरकर पान कराता वह बहु रस-रंगी हाला,
मन के चित्र जिसे पी-पीकर रंग-बिरंगे हो जाते,
चित्रपटी पर नाच रही है एक मनोहर मधुशाला॥४२॥

चित्रकार रूप घेउनी साकी चषक कुंचल्याचा बनतो,
ज्यात भरभरून पाजत मदिरा तो बहु रस-रंगीत करतो
पिऊन जिला चित्रे मनसातील इंद्रधनूसम सजधजती,
कॅनव्हासवर नृत्य करीतसे एक मनोहर मदिरालय.

घन श्यामल अंगूर लता से खिंच खिंच यह आती हाला,
अरूण-कमल-कोमल कलियों की प्याली, फूलों का प्याला,
लोल हिलोरें साकी बन बन माणिक मधु से भर जातीं,
हंस मत्त होते पी पीकर मानसरोवर मधुशाला॥४३॥

गर्द सावळ्या द्राक्षलतेतून मदिरा सरसर उतरतसे,
सूर्य-कमल कोमल कलिकांचे पात्र, फुलांचा चषक असे,
चंचल लहरी बनून साकी माणिक मधुने भरभरुनी,
पिऊन होती धुंद हंसही मानसरोवर मदिरालय.

हिम श्रेणी अंगूर लता-सी फैली, हिम जल है हाला,
चंचल नदियाँ साकी बनकर, भरकर लहरों का प्याला,
कोमल कूर-करोँ में अपने छलकाती निशिदिन चलतीं,
पीकर खेत खड़े लहराते, भारत पावन मधुशाला॥४४॥

द्राक्षवेली सम हिमपंक्तीची हिमजलासम मधुमदिरा,
चंचल सरिता साकी होऊन, चषक भरूनी लाटा वारा,
किनार्यांवरी मृदुल करांनी दिनभर ओसंडित क्रमती
पिऊन शेते उभी डोलती, भारत पावन मदिरालय.

धीर सुतों के हृदय रक्त की आज बना रक्तिम हाला,
वीर सुतों के वर शीशों का हाथों में लेकर प्याला,
अति उदार दानी साकी है आज बनी भारतमाता,
स्वतंत्रता है तृषित कालिका बलिवेदी है मधुशाला॥४५॥

शूरपुतांच्या हृदयातील रक्ताची लाल बने मदिरा
वीरपुतांच्या शीरकमल-दानाचा हाती चषक खरा,
अतिउदार दानशूर साकी आज जाहली भारतमा,
स्वतंत्रता ही तृषित कालिका, बलिवेदी हे मदिरालय.

दुतकारा मस्जिद ने मुझको कहकर है पीनेवाला,

ठुकराया ठाकुरद्वारे ने देख हथेली पर प्याला,

कहाँ ठिकाना मिलता जग में भला अभागे काफिर को?

शरणस्थल बनकर न मुझे यदि अपना लेती मधुशाला॥४६॥

झिडकारले मला मशिदीने “अरे बेवडा” मज म्हटले,
धुडकाविले देवळानेही हाती चषक जरा दिसले,
कुठे आसरा मिळेल जगती दुर्भागी नास्तिकाला?
बनूनी ना जर आश्रयआश्रम स्वीकारते मज मदिरालय.

पथिक बना मैं घूम रहा हूँ, सभी जगह मिलती हाला,
सभी जगह मिल जाता साकी, सभी जगह मिलता प्याला,
मुझे ठहरने का, हे मित्रों, कष्ट नहीं कुछ भी होता,
मिले न मंदिर, मिले न मस्जिद, मिल जाती है मधुशाला॥४७॥

पथिक बनूनी मी भटकत आहे, मिळते मदिरा सर्व स्थळी,
सर्व स्थळी भेटे प्रिय साकी, मिळे चषक हा सर्व स्थळी,
निवाऱ्यास मज मित्रांनो, कष्ट न काहीही पडती;
मिळो न मंदिर मिळो न मस्जिद मिळते खात्रीस मदिरालय.

सजें न मस्जिद और नमाज़ी कहता है अल्लाताला,
सजधजकर, पर, साकी आता, बन ठनकर, पीनेवाला,
शेख, कहाँ तुलना हो सकती मस्जिद की मदिरालय से
चिर विधवा है मस्जिद तेरी, सदा सुहागिन मधुशाला॥४८॥

मशीद सजे न, आणि नमाजी, अल्ला ताला सांगतसे,
नटून थटून साकी येते अन् पिणारा थाटात बसे,
शेख कुठे तुलना होईल का मदिरालय अन मशिदीची,
चिर विधवा ही मशीद तुझी, सौभाग्यवती मदिरालय!

बजी नफ़ीरी और नमाज़ी भूल गया अल्लाताला,
गाज गिरी, पर ध्यान सुरा में मग्न रहा पीनेवाला,
शेख, बुरा मत मानो इसको, साफ़ कहूँ तो मस्जिद को
अभी युगों तक सिखलाएगी ध्यान लगाना मधुशाला!।४९।

शहनाईचा सूर ऐकता नमाजी विसरे अल्लाला,
वीज पडे, तरी मग्न-सुरेतच, पिणारा ध्यानी झाला;
शेख, मनाला लावू नको हे स्पष्ट सांगतो, मशिदीला
युगयुगांती शिकवीतच राहिल, ध्यानधारणा मदिरालय.

मुसलमान औ' हिन्दू है दो, एक, मगर, उनका प्याला,
एक, मगर, उनका मदिरालय, एक, मगर, उनकी हाला,
दोनों रहते एक न जब तक मस्जिद मन्दिर में जाते,
बैर बढ़ाते मस्जिद मन्दिर मेल कराती मधुशाला!।५०।

मुसलमान अन् हिंदू वेगळे, चषक दोहींचा एक असे,
एकच त्यांचे मदिरालय अन, एकच त्यांचे मद्य असे
दोघे होती एक न जोवर मशीद-मंदिरी ते जाती,
वैर वाढवी मशीद-मंदिर ऐक्य घडविते, मदिरालय!

कोई भी हो शेख नमाज़ी या पंडित जपता माला,
बैर भाव चाहे जितना हो मदिरा से रखनेवाला,
एक बार बस मधुशाला के आगे से होकर निकले,
देखूँ कैसे थाम न लेती दामन उसका मधुशाला!।५१।

कोणी असो तो शेख नमाजी, ब्राम्हण माळा जपणारा,
वैरभाव मग असो कितीही मदिरेवर तो जळणारा
एकदाच पण मधुशालेच्या समोरून तो जर गेला,
पाहू कसा मग धरत नसे पल्लव त्याचा मदिरालय.

और रसों में स्वाद तभी तक, दूर जभी तक है हाला,
इतरा लें सब पात्र न जब तक, आगे आता है प्याला,
कर लें पूजा शेख, पुजारी तब तक मस्जिद मन्दिर में
घूँघट का पट खोल न जब तक झाँक रही है मधुशाला॥५२॥

अन्य रसांना स्वाद तोवरी, जोवरी मदिरा दूर असे,
गर्वित सारी पात्रे जोवरी, चषक न पुढती येतो असे
करिती पूजा शेख, पुजारी, तोवरी मशीद-मंदिरी
पदर सावरून बाजूस, जोवर डोकावे न मदिरालय.

आज करे परहेज़ जगत, पर, कल पीनी होगी हाला,
आज करे इन्कार जगत पर कल पीना होगा प्याला,
होने दो पैदा मद का महमूद जगत में कोई, फिर
जहाँ अभी हैं मन्दिर मस्जिद वहाँ बनेगी मधुशाला।।५३।

आज ठेवते जग संयम, पण कच्छपी लाविल मग मदिरा,
आज करित धिक्कार जगत पण चषक उद्या लाविल अधरा;
प्रकट होत प्रेषीत नशेचा जगात कोणी – बघत रहा,
आज जिथे ते मंदिर मशीद बनेल तेथे तेव्हा मदिरालय.

यज्ञ अग्नि सी धधक रही है मधु की भटठी की ज्वाला,
ऋषि सा ध्यान लगा बैठा है हर मदिरा पीने वाला,
मुनि कन्याओं सी मधुघट ले फिरतीं साकीबालाएँ,
किसी तपोवन से क्या कम है मेरी पावन मधुशाला॥५४॥

यज्ञवेदीसम भडके अग्नी मद्याच्या भट्टीची ज्वाळा,
ऋषी सम ध्यान लावूनी बसला- तृषित कोणी मदिरावाला
मुनिकन्यासम मधुघट घेऊनी- तुमकत त्या साकी बाला,
तपोवनाहून कमी कुठेशी हे पावन मम मदिरालय.

सोम सुरा पुरखे पीते थे, हम कहते उसको हाला,
द्रोणकलश जिसको कहते थे, आज वही मधुघट आला,
वेदिवहित यह रस्म न छोड़ो वेदों के ठेकेदारों,
युग युग से है पुजती आई नई नहीं है मधुशाला॥५५॥

पूर्वज सोमरसा आस्वादिति आम्ही म्हणतो त्या मदिरा,
द्रोण कलश ज्या म्हणत असत हा आज तोच मधुघट ओला.
वेदप्रथा निर्मित ना सोडा, वेदांच्या ठेकेदारांनो,
अनंत युगे पूजन चाले, नवे नसे हे मदिरालय.

वही वारूणी जो थी सागर मथकर निकली अब हाला,

रंभा की संतान जगत में कहलाती 'साकीबाला',

देव अदेव जिसे ले आए, संत महंत मिटा देंगे!

किसमें कितना दम खम, इसको खूब समझती मधुशाला॥५६॥

तीच सुरा, जी होती सागरमंथनातूनी आलेली,
त्या रंभेच्या दुहिता जगती 'साकीबाला' झालेली;
सुर-असुर ज्या घेऊनी आले, संत महंत करतील नष्ट!
कुणात आहे धैर्य किती, ते उत्तम जाणे मदिरालय.

कभी न सुन पड़ता, 'इसने, हा, छू दी मेरी हाला',
कभी न कोई कहता, 'उसने जूठा कर डाला प्याला',
सभी जाति के लोग यहाँ पर साथ बैठकर पीते हैं,
सौ सुधारकों का करती है काम अकेले मधुशाला॥५७॥

कधी न ऐकू येई, “हा बघ शिवला माझ्या मदिरेला”

कधी कुणी ना म्हणे “चषक हा उष्टा याने मम केला”

सर्व जातीचे लोक इथे मांडीला लावून मांडी पीती;

शंभर सुधारकांचे करते कार्य एकटे मदिरालय.

श्रम, संकट, संताप, सभी तुम भूला करते पी हाला,
सबक बड़ा तुम सीख चुके यदि सीखा रहना मतवाला,
व्यर्थ बने जाते हो हिरजन, तुम तो मधुजन ही अच्छे,
ठुकराते हैं मंदिरवाले, पलक बिछाती मधुशाला॥५८॥

कष्ट, विपत्ती, क्रोध सर्व तू मदिरा पिऊनि विसरूनी जा

धडा घेतला हाच तू मोठा, घेत रहा तू धुंद मजा;

व्यर्थ न बना तुम्ही हो भजनी, तुम्ही असे मधूजनची बरे;

झिडकारती मंदिरवाले, करि सहर्ष स्वागत मदिरालय.

एक तरह से सबका स्वागत करती है साकीबाला,
अज्ञ विज्ञ में है क्या अंतर हो जाने पर मतवाला,
रंक राव में भेद हुआ है कभी नहीं मदिरालय में,
साम्यवाद की प्रथम प्रचारक है यह मेरी मधुशाला॥५९॥

समदृष्टीने स्वागत करते सर्वांचे साकीबाला,
ज्ञानी, अज्ञानी फरक काय मद्याने झिंगून गेला
रावा-रंकामध्ये कधी ना भेदभाव करि मदिरालय
आद्य प्रचारक समाजवादी असेच माझे मदिरालय.

बार बार मैंने आगे बढ़ आज नहीं माँगी हाला,
समझ न लेना इससे मुझको साधारण पीने वाला,
हो तो लेने दो ऐ साकी दूर प्रथम संकोचों को,
मेरे ही स्वर से फिर सारी गूँज उठेगी मधुशाला॥६०॥

पुन्हा-पुन्हा मी पुढे होऊनि आज न मागितली मदिरा,
यावरून मज समजू नका की हा साधारण पिणारा,
आधी लाज, संकोच वितळू दे मग मज घेऊ दे साकी,
स्वरात माझ्या धुंद होऊनी दुमदुमेल हे मदिरालय.

कल? कल पर विश्वास किया कब करता है पीनेवाला
हो सकते कल कर जड़ जिनसे फिर फिर आज उठा प्याला,
आज हाथ में था, वह खोया, कल का कौन भरोसा है,
कल की हो न मुझे मधुशाला काल कुटिल की मधुशाला॥६१॥

उद्या? उद्या वर विश्वास कधी करतो का तो पिणारा,
उद्या अचेतन होऊ शकतील म्हणून आज घे चषक करा,
आज हाती होते ते गेले, काय उद्याचा भरवसा
दगाबाज फ़सव्या काळाचे, नको उद्याचे मदिरालय.

आज मिला अवसर, तब फिर क्यों मैं न छक्कू जी-भर हाला
आज मिला मौका, तब फिर क्यों ढाल न लूँ जी-भर प्याला,
छेड़छाड़ अपने साकी से आज न क्यों जी-भर कर लूँ,
एक बार ही तो मिलनी है जीवन की यह मधुशाला।।६२।

आज लाभली वेळ, अताशी, मद्य न का मनसोक्त पिऊ,
आज मिळाली संधी मज मग का न चषक मनसोक्त भरू,
थट्टा मस्करी साकीशी मी आज न का मनसोक्त करू,
एकदाच तर मज हे मिळते जीवन नामक मदिरालय.

आज सजीव बना लो, प्रेयसी, अपने अधरों का प्याला,
भर लो, भर लो, भर लो इसमें, यौवन मधुरस की हाला,
और लगा मेरे होठों से भूल हटाना तुम जाओ,
अथक बनू मैं पीनेवाला, खुले प्रणय की मधुशाला।। ६३।

आज सचेतन कर, तू सखये, चषक आपुल्या अधरांचा,
भर-भरून घे यौवन मधुरस तारुण्याच्या मदिरेचा
आणि भिडव तू माझ्या ओटी भान नुरो दूर-सरण्याचे,
अश्रांत मी पिणारा होवो, मुक्त प्रणयमय मदिरालय.

सुमुखी तुम्हारा, सुन्दर मुख ही, मुझको कन्चन का प्याला
छलक रही है जिसमें माणिक रूप मधुर मादक हाला,
मैं ही साकी बनता, मैं ही पीने वाला बनता हूँ
जहाँ कहीं मिल बैठे हम तुम वहीं गयी हो मधुशाला॥६४॥

लावण्यवती, सुंदर चेहरा कांचन चषकच मला खरा,
ओसंडत ज्यातून माणके- कांती-मधु-मादक-मदिरा,
बनतो, साकी मीच, पिणाराही मीच असा होतो,
जिथे कुठेही बसलो मी-तू तेच बनावे मदिरालय.

दो दिन ही मधु मुझे पिलाकर ऊब उठी साकीबाला,
भरकर अब खिसका देती है वह मेरे आगे प्याला,
नाज़, अदा, अंदाजों से अब, हाय पिलाना दूर हुआ,
अब तो कर देती है केवल फ़र्ज़ - अदाई मधुशाला॥६५॥

दोनच दिवस मज मधु पाजूनी साकीबाला उबगतसे,
आता तर आदळूनी देते चषक मजपुढे ती भरते,
लडिकपणे नखऱ्याने आता, हाय पाजणे दूरच हो,
आता तर कर्तव्य आपले पाळत असते मदिरालय.

छोटे-से जीवन में कितना प्यार करूँ, पी लूँ हाला,
आने के ही साथ जगत में कहलाया 'जानेवाला',
स्वागत के ही साथ विदा की होती देखी तैयारी,
बंद लगी होने खुलते ही मेरी जीवन-मधुशाला।।६६।

क्षणभंगुर जीवनात किती मी प्रेम करू, पिवू मदिरा,
जगी प्रवेश करताच म्हणविला जातो मी हा 'जाणारा'
स्वागतसमयासह पहिली ती तयारी निरोप देण्याची,
उघडताच हे बंद लागले होऊ जीवन-मदिरालय!

क्या पीना, निर्द्वन्द न जब तक ढाला प्यालों पर प्याला,
क्या जीना, निश्चिंत न जब तक साथ रहे साकीबाला,
खोने का भय, हाय, लगा है पाने के सुख के पीछे,
मिलने का आनंद न देती मिलकर के भी मधुशाला॥६७॥

प्यावे काय, निर्द्वंद्व न जोवर प्याल्यावर प्याला भरला,
काय जगावे, निश्चित न जोवर बरोबर राहे साकीबाला,
गमावण्याचे भय, लागे हे, प्राप्तीच्या सौख्यामागे,
प्राप्तीचा आनंद न देते, प्राप्त होऊनही मदिरालय.

मुझे पिलाने को लाए हो इतनी थोड़ी-सी हाला!

मुझे दिखाने को लाए हो एक यही छिछला प्याला!

इतनी पी जीने से अच्छा सागर की ले प्यास मरूँ,

सिंधु-तृषा दी किसने रचकर बिंदु-बराबर मधुशाला॥६८॥

मला पाजण्यासाठी आणली इतकी थोडीशी मदिरा!

मला दाखवाया आणला उथळ एक हा चषक जरा!

इतकीशी पिऊनी जगण्यापरि सागर तृषेचे मरण बरे;

सिंधूतृषा बनविली कुणी त्यावर बिंदूतूल्यसे मदिरालय?

क्या कहता है, रह न गई अब तेरे भाजन में हाला,
क्या कहता है, अब न चलेगी मादक प्यालों की माला,
थोड़ी पीकर प्यास बढ़ी तो शेष नहीं कुछ पीने को,
प्यास बुझाने को बुलवाकर प्यास बढ़ाती मधुशाला॥६९॥

काय सांगतो, आता नुरली मदिरा तुझिया रे पात्री,
काय सांगतो चालणार न चषकांच्या आता पंक्ति;
अल्प पिऊनी तृषा वाढली तर प्याया नुरले काही;
तृषा शमविण्यासाठी बोलवून तृषा वाढवी मदिरालय.

लिखी भाग्य में जितनी बस उतनी ही पाएगा हाला,
लिखा भाग्य में जैसा बस वैसा ही पाएगा प्याला,
लाख पटक तू हाथ पाँव, पर इससे कब कुछ होने का,
लिखी भाग्य में जो तेरे बस वही मिलेगी मधुशाला॥७०॥

असे ललाटी लिहिली जितकी तितका मदिरा लाभ तुला,
असेल ललाटी जसा लिहीला तसाच चषकच मिळे तुला,
करी आकाश पाताळ एक, पण ह्याने काही घडणार का,
असे ललाटी लिहिले तुझिया तेच मिळे तुज मदिरालय.

कर ले, कर ले कंजूसी तू मुझको देने में हाला,
दे ले, दे ले तू मुझको बस यह टूटा फूटा प्याला,
मैं तो सब्र इसी पर करता, तू पीछे पछताएगी,
जब न रहूँगा मैं, तब मेरी याद करेगी मधुशाला॥७१।

कर, कर तू कंजूषपणा मजला मदिरा देण्यामध्ये,
घे दे, घे दे मला फक्त तू तुटका-फुचका चषक सुधे;
मी संतोष मानतो यावर, पश्चात्ताप हो उद्या तुला ;
नसेन जेव्हा मी, तेव्हा मम, आठवण करील मदिरालय.

ध्यान मान का, अपमानों का छोड़ दिया जब पी हाला,
गौरव भूला, आया कर में जब से मिट्टी का प्याला,
साकी की अंदाज़ भरी झिड़की में क्या अपमान धरा,
दुनिया भर की ठोकर खाकर पाई मैंने मधुशाला॥७२॥

मान पान अभिमान त्यागिला, मदिरा सेवीली मी जेव्हा,
नुरला गौरव, आला हाती चषक मातीचा धुंद जेव्हा,
नखऱ्याने झिडकारत साकी काय धरावा अपमान,
दुनियाभरच्या ठेचा खाऊन मिळविले मी मदिरालय.

क्षीण, क्षुद्र, क्षणभंगुर, दुर्बल मानव मिट्टी का प्याला,
भरी हुई है जिसके अंदर कटु-मधु जीवन की हाला,
मृत्यु बनी है निर्दय साकी अपने शत-शत कर फैला,
काल प्रबल है पीनेवाला, संसृति है यह मधुशाला॥७३॥

क्षीण, क्षुद्र, क्षणभंगुर दुर्बळ मानव चषक मृत्तिकेचा
भरली आहे अंतरी कडवी-गोड जीवनाची मदिरा
मृत्यू झाला निर्दय साकी बाहू शेकडो पसरविले,
काळ प्रबळ आहे पिणारा; संस्कृती हे मदिरालय.

प्याले सा गढ़ हमें किसी ने भर दी जीवन की हाला,
नशा न भाया, ढाला हमने ले लेकर मधु का प्याला,
जब जीवन का दर्द उभरता उसे दबाते प्याले से,
जगती के पहले साकी से जूझ रही है मधुशाला॥७४॥

चषकासम घडवून कुणी शरीरी जीवन मदिरा भरवियली,
नशा न रूचली, त्यातच आम्ही चषक वारुणी ओतियली,
दुःख जीवनाचे उसळतसे चषकाने त्या दडपत मी,
जगातील पहिल्या साकीशी झुंजत आहे मदिरालय.

अपने अंगूरों से तन में हमने भर ली है हाला,
क्या कहते हो, शेख, नरक में हमें तपाएगी ज्वाला,
तब तो मदिरा खूब खिंचेगी और पिएगा भी कोई,
हमें नरक की ज्वाला में भी दीख पड़ेगी मधुशाला॥७५॥

द्राक्षासम आपुल्या देहातून भरभरली आम्ही मदिरा;
काय सांगता, शेख, नरकी तापवेल आम्हा ज्वाला,
आमच्यातुनी गळेल मदिरा असे पिणारा कुणीतरी,
नरकाच्या ज्वालेतही आमुच्या दृष्टीस पडे मदिरालय.

यम आएगा लेने जब, तब खूब चलूँगा पी हाला,
पीड़ा, संकट, कष्ट नरक के क्या समझेगा मतवाला,
क्रूर, कठोर, कुटिल, कुविचारी, अन्यायी यमराजों के
डंडों की जब मार पड़ेगी, आड़ करेगी मधुशाला॥७६॥

यम येईल घेण्याला जेव्हा, चालू खूप मदिरा पिऊनी,
दुःख, संकटे, कष्ट नरकामय काही न कळतिल मदरमणी,
क्रूर, कठोर, कपटी, कुविचारी अन्यायी यमराजांच्या
सोढ्यांचा होवो प्रहार मम रक्षणास ये मदिरालय.

यदि इन अधरों से दो बातें प्रेम भरी करती हाला,
यदि इन खाली हाथों का जी पल भर बहलाता प्याला,
हानि बता, जग, तेरी क्या है, व्यर्थ मुझे बदनाम न कर,
मेरे टूटे दिल का है बस एक खिलौना मधुशाला॥७७॥

जर अधराशी दोन घडींचा प्रेमालाप करे मदिरा,
जर ह्या रित्या करांचे रंजन करतो प्याला घटकभरा,
तुझे होतसे काय वाकडे जगा, मला बदनाम न कर;
भग्न काळजाचे मम केवळ एक खेळणे मदिरालय.

याद न आए दुखमय जीवन इससे पी लेता हाला,
जग चिंताओं से रहने को मुक्त, उठा लेता प्याला,
शौक, साध के और स्वाद के हेतु पिया जग करता है,
पर मैं वह रोगी हूँ जिसकी एक दवा है मधुशाला॥७८॥

याद न येवो दुःखद जीवन, ह्याकरिता पितो मदिरा,
जग-चिंतेपासून राहण्या, मुक्त, मी घेतो चषक करा,
छंद, मौजा अन रसनेसाठी जरी दुनिया पीते मदिरा,
मी तो रोगी आहे ज्यावर, एकच औषध मदिरालय.

गिरती जाती है दिन प्रतिदिन प्रणयनी प्राणों की हाला
भग्न हुआ जाता दिन प्रतिदिन सुभगे मेरा तन प्याला,
रूठ रहा है मुझसे रूपसी, दिन दिन यौवन का साकी
सूख रही है दिन दिन सुन्दरी, मेरी जीवन मधुशाला॥७९॥

दिवसेंदिवस सरते आहे, प्राणयिनी, प्राणाची मदिरा

भग्न होतसे दिवसेंदिवस, देह चषक हा प्राणपरा,

रूसताहे मजवर; ही सुंदर, दिन प्रतिदिन यौवन साकी,

शुष्क होतसे रमणी प्रतिदिन, माझे जीवन मदिरालय.

यम आयेगा साकी बनकर साथ लिए काली हाला,
पी न होश में फिर आएगा सुरा-विसुध यह मतवाला,
यह अंतिम बेहोशी, अंतिम साकी, अंतिम प्याला है,
पथिक, प्यार से पीना इसको फिर न मिलेगी मधुशाला।८०।

यम येईल तो साकी होऊन सवे घेत श्यामल मदिरा,
पिऊनि भानावर येई न मदोन्मत्त हा पिऊनी सुरा;
अखेरची बेहोषी, शेवटचा साकी, प्याला अंतिम,
पथिका तृषार्त होऊन पी तू, पुनरपि मिळे न मदिरालय.

ढलक रही है तन के घट से, संगिनी जब जीवन हाला
पत्र गरल का ले जब अंतिम साकी है आनेवाला,
हाथ स्पर्श भूले प्याले का, स्वाद सुरा जीव्हा भूले
कानो में तुम कहती रहना, मधु का प्याला मधुशाला॥८१॥

कायेच्या कुंभातून ओघळते, जेव्हा जीवन-मदिरा,
पात्र विषाचे घेऊन अंतिम असेल साकी येणारा,
चषकाचा विसरेल स्पर्श कर, स्वाद सुरेचा जिव्हाही,
कानी सांगत रहा सदा तू मदिरा-प्याला, मदिरालय.

मेरे अधरों पर हो अंतिम वस्तु न तुलसीदल प्याला
मेरी जीव्हा पर हो अंतिम वस्तु न गंगाजल हाला,
मेरे शव के पीछे चलने वालों याद इसे रखना
राम नाम है सत्य न कहना, कहना सच्ची मधुशाला॥८२॥

ओठांवर माझ्या अंती ते पान ना तुळशी, असो चषक,
जिव्हेवरती राहो अंती मदिरा, ना गंगेचे तीर्थ,
प्रेतामागूनी माझ्या येणाऱ्यांनो हा आठव ठेवा-
“रामनाम हे सत्य”, न म्हणता, म्हणा ‘सत्य हे मदिरालय.’

मेरे शव पर वह रोये, हो जिसके आंसू में हाला
आह भरे वो, जो हो सुरिभत मदिरा पी कर मतवाला,
दे मुझको वो कान्धा जिनके पग मद डगमग होते हों
और जलूं उस ठौर जहां पर कभी रही हो मधुशाला॥८३॥

मम प्रेतावर रूदन करावे, त्याने ज्याला मदिराश्रू,
निश्वासही सोडावा त्याने, गंधित जो पिऊनि मदिरा,
मज द्यावा खांदा त्यांनी ज्यांचे पाय नशेने डगमगती,
अन जाळावे त्या स्थळी, जेथे असेल पूर्वी मदिरालय.

और चिता पर जाये उंढेला पात्र न धित का, पर प्याला
कंठ बंधे अंगूर लता में मध्य न जल हो, पर हाला,
प्राण प्रिये यदि श्राध करो तुम मेरा तो ऐसे करना
पीने वालों को बुलवा कर खुलवा देना मधुशाला॥८४॥

आणि चितेवर शिंपित जावे तूप नको, तर चषक सुरा,
द्राक्षलतेने, बांदियला घट आत न पाणी पण मदिरा,
प्राणप्रिये जर करशील श्राद्ध माझे, तर तू असे करा
पिणाऱ्यांना आमंत्रुनी, उघडून द्यावे मदिरालय.

नाम अगर कोई पूछे तो, कहना बस पीनेवाला
काम ढालना, और ढालना सबको मदिरा का प्याला,
जाति प्रिये, पूछे यदि कोई कह देना दीवानों की
धर्म बताना प्यालों की ले माला जपना मधुशाला॥८५॥

नाव कुणी जर पुसले तर सांगा मी केवळ पिणारा,
काम पाजणे आणि भरविणे सर्वांना चषकी मदिरा,
जात, प्रिये जर पुसली कोणी, तरी सांगणे वेड्याची,
धर्म सांगणे, माला जपणे चषकांची, अन मदिरालय.

ज्ञात हुआ यम आने को है ले अपनी काली हाला,
पंडित अपनी पोथी भूला, साधू भूल गया माला,
और पुजारी भूला पूजा, ज्ञान सभी ज्ञानी भूला,
किन्तु न भूला मरकर के भी पीनेवाला मधुशाला॥८६॥

चाहुल येता यमराजाची घेऊनि काळ्या मदारेला
ब्राह्मण आपुली पोथी विसरला साधू विसरला जपमाला,
आणि पुजारी पूजा विसरला, ज्ञानी विसरला सारे ज्ञान,
पण न विसरला मेल्यावरही पिणारा ते मदिरालय.

यम ले चलता है मुझको तो, चलने दे लेकर हाला,
चलने दे साकी को मेरे साथ लिए कर में प्याला,
स्वर्ग, नरक या जहाँ कहीं भी तेरा जी हो लेकर चल,
ठौर सभी हैं एक तरह के साथ रहे यदि मधुशाला॥८७॥

यम निघतो घेऊनि मला तर, निघू दे घेऊनि मदिरा,
घेऊ दे साकीला माझ्या चषक घेऊनि सवे करा;
स्वर्ग, नरक अथवा कोठेही घेऊनि चल वाटेल तिथे,
सर्वच असती स्थळे सारखी सवे असे जर मदिरालय.

पाप अगर पीना, समदोषी तो तीनों - साकी बाला,
नित्य पिलानेवाला प्याला, पी जानेवाली हाला,
साथ इन्हें भी ले चल मेरे न्याय यही बतलाता है,
कैद जहाँ मैं हूँ, की जाए कैद वहीं पर मधुशाला॥८८॥

पाप पिणे जर, समदोषी हे तिघेही – ही साकीबाला,
नित्य पाजणारा हा प्याला, प्याल्या जाणाऱ्या मदिरेला,
सवे यांसही घेऊनि चला न्याय योग्य हे सांगतसे,
बंदिवान मज तिथे करावे बंदित जेथे मदिरालय.

शांत सकी हो अब तक, साकी, पीकर किस उर की ज्वाला,
'और, और' की रटन लगाता जाता हर पीनेवाला,
कितनी इच्छाएँ हर जानेवाला छोड़ यहाँ जाता!
कितने अरमानों की बनकर कब्र खड़ी है मधुशाला॥८९॥

कुण्या उरातील ज्वाला साकी, आजवरी झाली तृप्त,
हर पिणारा “अजून-आणखी”, पुन्हा-पुन्हा जाई सांगत,
कितीतरी इच्छा सोडून जातो हर एक इथून जाणारा!
मनोरथांचे थडगे कितीशा बनून उभे हे मदिरालय.

जो हाला मैं चाह रहा था, वह न मिली मुझको हाला,
जो प्याला मैं माँग रहा था, वह न मिला मुझको प्याला,
जिस साकी के पीछे मैं था दीवाना, न मिला साकी,
जिसके पीछे था मैं पागल, हा न मिली वह मधुशाला!।९०।

ज्या मदिरेची इच्छा धरली, ती मदिरा न मिळाली मला,
चषकाचा ज्या मी अभिलाषी, चषक कधी तो न लाभला,
ज्या साकीच्या मागे होतो वेडा, तो न मिळे साकी,
ज्यामागे मी होतो वेडा ते न मिळे मज मदिरालय!

देख रहा हूँ अपने आगे कब से माणिक-सी हाला,

देख रहा हूँ अपने आगे कब से कंचन का प्याला,

'बस अब पाया!'- कह-कह कब से दौड़ रहा इसके पीछे,

किंतु रही है दूर क्षितिज-सी मुझसे मेरी मधुशाला॥९१॥

पहात आहे पुढ्यात आपुल्या रत्न-मदिरा केव्हाचा,

पहात आहे पुढ्यात आपुल्या चषक सुवर्णी केव्हाचा,

“प्राप्त जाहले आता!” म्हणूनी मागे धावे केव्हाचा,

क्षितीजासम पण दूर राहिले मज पासून मम मदिरालय.

कभी निराशा का तम घिरता, छिप जाता मधु का प्याला,
छिप जाती मदिरा की आभा, छिप जाती साकीबाला,
कभी उजाला आशा करके प्याला फिर चमका जाती,
आँख मिचौली खेल रही है मुझसे मेरी मधुशाला॥९२॥

नैराश्याचा तिमिर घेरता, लपतो कधी मद्याप्याला,
लपून जाते प्रभा सुरेची, लपून बसे साकीबाला,
कधी आशेचा किरण चमकूनी चषकच चमकावूनी जाते,
लपंडाव हा खेळत आहे मजशी माझे मदिरालय.

'आ आगे' कहकर कर पीछे कर लेती साकीबाला,
होंठ लगाने को कहकर हर बार हटा लेती प्याला,
नहीं मुझे मालूम कहाँ तक यह मुझको ले जाएगी,
बढ़ा बढ़ाकर मुझको आगे, पीछे हटती मधुशाला॥९३॥

‘पुढे पुढे ये ’ म्हणता म्हणता मागे सरते साकीबाला,
ओठ लावण्या सांगूनी पटकन दूर करी साकी प्याला,
ना मज ठावूक कोठवरी ही मजला घेऊनि जाईल,
पुढे पुढे नेऊनि मला, मागे सरते ते मदिरालय.

हाथों में आने-आने में, हाय, फिसल जाता प्याला,
अधरों पर आने-आने में हाय, ढुलक जाती हाला,
दुनियावालो, आकर मेरी किस्मत की खूबी देखो,
रह-रह जाती है बस मुझको मिलते-मिलते मधुशाला॥९४॥

हातामध्ये येता येता, हाय, चषक निसटूनी जातो
अधरावरती येता येता, हाय मदिरा जाते सांडूनी;
जनहो, येऊन माझ्या दुर्दैवाचा असला खेळ पहा
मिळता-मिळता राहून जाते मजला माझे मदिरालय.

प्राप्य नही है तो, हो जाती लुप्त नहीं फिर क्यों हाला,
प्राप्य नही है तो, हो जाता लुप्त नहीं फिर क्यों प्याला,
दूर न इतनी हिम्मत हारूँ, पास न इतनी पा जाऊँ,
व्यर्थ मुझे दौड़ाती मरु में मृगजल बनकर मधुशाला॥९५॥

प्राप्य नसे तर, होत असे मग, मदिरा कायम लुप्त न का,
प्राप्य नसे तर, होत असे, मग चषकही कायम लुप्त नका;
दूर न इतुकी हिम्मत त्यागू, जवळ न इतुकी, प्राप्त करू,
वाळवंटी मज व्यर्थ पळविते, मृगजळ बनूनी मदिरालय.

मिले न, पर, ललचा ललचा क्यों आकुल करती है हाला,
मिले न, पर, तरसा तरसाकर क्यों तड़पाता है प्याला,
हाय, नियति की विषम लेखनी मस्तक पर यह खोद गई
'दूर रहेगी मधु की धारा, पास रहेगी मधुशाला!'
१६।

मिळत नसे पण मोहित करूनी का मदिरा व्याकूळ करी,
मिळत नसे पण लोभ-लोभवून चषक असा का त्रस्त करी,
हाय सटवीची चित्र लेखणी लिहून ललाटीला-
‘मधू धारा दुर राहिल, परंतु, समोर राहिल मदिरालय!’

मदिरालय में कब से बैठा, पी न सका अब तक हाला,

यत्न सहित भरता हूँ, कोई किंतु उलट देता प्याला,

मानव-बल के आगे निर्बल भाग्य, सुना विद्यालय में,

'भाग्य प्रबल, मानव निर्बल' का पाठ पढ़ाती मधुशाला॥९७॥

मदिरालयी बसलो केव्हाचा, पिवू न शकलो पण प्याली,

प्रयत्न पूर्वक भरतो, परंतु चषक उधळुनी देई कुणी

“मानवशक्ती पुढती दुर्बळ भाग्य” ऐकले शाळेत;

“भाग्य-प्रबळ, मानव दुर्बळ” हा धडा शिकविते मदिरालय.

किस्मत में था खाली खप्पर, खोज रहा था मैं प्याला,
ढूँढ रहा था मैं मृगनयनी, किस्मत में थी मृगछाला,
किसने अपना भाग्य समझने में मुझसा धोखा खाया,
किस्मत में था अवघट मरघट, ढूँढ रहा था मधुशाला॥९८॥

नशिबी होती रिक्त नरोटी शोधित होतो चषकाला,
नशिबी होते मृगाजिन अन् शोधित मी मृगनयनीला;
भाग्य जाणण्यातच आपुल्या मजसम वंचित ना कोणीही;
नशिबी होते स्मशान दुर्गम, शोधित होतो मदिरालय.

उस प्याले से प्यार मुझे जो दूर हथेली से प्याला,

उस हाला से चाव मुझे जो दूर अधर से है हाला,

प्यार नहीं पा जाने में है, पाने के अरमानों में!

पा जाता तब, हाय, न इतनी प्यारी लगती मधुशाला॥९९॥

आवड मजला त्या चषकाची, जो हाताला लांब असे,
त्या मदिरेचा छंद मला जी अधरापासूनी दूर असे;
प्रेम नसे प्राप्तीत कधीही असे प्राप्तीच्या अभिलाषेत!
जे जे होते प्राप्त, ना उरते मज आवडते मदिरालय.

साकी के पास है तनिक सी श्री, सुख, संपित की हाला,
सब जग है पीने को आतुर ले ले किस्मत का प्याला,
रेल ठेल कुछ आगे बढ़ते, बहुतेरे दबकर मरते,
जीवन का संघर्ष नहीं है, भीड़ भरी है मधुशाला॥१००॥

आहे साकीजवळ जराशी श्री, सुख, संपत्तीची सुरा

आहे जग पिण्याला आतुर घेऊन दैवी चषक करा;

धकाधुकीने पुढेच सरती, अनेक चिरडून ते मेले,

जीवनसंघर्षाहून अलगच, गर्दीभरले मदिरालय.

साकी, जब है पास तुम्हारे इतनी थोड़ी सी हाला,
क्यों पीने की अभिलषा से, करते सबको मतवाला,
हम पिस पिसकर मरते हैं, तुम छिप छिपकर मुसकाते हो,
हाय, हमारी पीड़ा से है क्रीड़ा करती मधुशाला॥१०१॥

जवळी तुझ्या जर साकी, आहे मदिरा इतुकी, थोडीशी
का पिण्याच्या लोभाने तू मदोन्मत्त सर्वां करीशी
भरडून जातो, मरतो आम्ही, तू लपून हसशी आम्हा;
हाय, आमुचा जीवच जातो खेळत असते मदिरालय.

साकी, मर खपकर यदि कोई आगे कर पाया प्याला,
पी पाया केवल दो बूंदों से न अधिक तेरी हाला,
जीवन भर का, हाय, पिरश्रम लूट लिया दो बूंदों ने,
भोले मानव को ठगने के हेतु बनी है मधुशाला॥१०२॥

साकी, मरणाच्या आकांती कुणी केला जर चषक पुढे;

पिऊ न शकला अधिक सुरेचे दोन थेंबची बापुडे,

जीवनभरचे, कष्ट हाय, त्या दोनच थेंबांनी लुटले,

ठगविण्याच्या हेतू भोळ्या मनुजा बनले मदिरालय.

जिसने मुझको प्यासा रक्खा बनी रहे वह भी हाला,
जिसने जीवन भर दौड़ाया बना रहे वह भी प्याला,
मतवालों की जिह्वा से हैं कभी निकलते शाप नहीं,
दुखी बनाया जिसने मुझको सुखी रहे वह मधुशाला!।१०३।

जीने मजला तृषित ठेविले त्या मदिरेचे असो भले,
ज्याने जगणे धावपळविले चषकाचेही असो भले,
मदिराप्रेमींच्या जिव्हांतूनी कधी न निघती शाप पहा,
मला बनविले दुःखी ज्याने, सुखी असो ते मदिरालय.

नहीं चाहता, आगे बढ़कर छीनूँ औरों की हाला,
नहीं चाहता, धक्के देकर, छीनूँ औरों का प्याला,
साकी, मेरी ओर न देखो मुझको तनिक मलाल नहीं,
इतना ही क्या कम आँखों से देख रहा हूँ मधुशाला।।१०४।

कधी न वाटे, पुढे होऊनी हिसकू दुसऱ्यांची मदिरा,
वाटे ना मज, धक्के देऊनी हिसकू दुसऱ्यांचा प्याला,
साकी मजकडे पाहू नको तू मला जराही दुःख नसे,
हेही नसे थोडके नयन मम पाहत आहे मदिरालय!

मद, मदिरा, मधु, हाला सुन-सुन कर ही जब हूँ मतवाला,
क्या गति होगी अधरों के जब नीचे आएगा प्याला,
साकी, मेरे पास न आना मैं पागल हो जाऊँगा,
प्यासा ही मैं मस्त, मुबारक हो तुमको ही मधुशाला॥१०५॥

मद्य, मदिरा, सुरा, वारुणी, ऐकूनच झालो धुंद,
काय स्थिती होईल जर कधी घशाखाली उतरे मद्य,
साकी माझ्याजवळ न ये तू मी होऊन जाईन वेडा;
तृषितच मी हो मस्त, तुला हो लखलखलाभो मदिरालय!

क्या मुझको आवश्यकता है साकी से माँगूँ हाला,
क्या मुझको आवश्यकता है साकी से चाहूँ प्याला,
पीकर मदिरा मस्त हुआ तो प्यार किया क्या मदिरा से!
मैं तो पागल हो उठता हूँ सुन लेता यदि मधुशाला॥१०६॥

काय मला हो गरज पडावी साकीकडे मदिरा मागू,
काय मला हो गरज साकीच्या चषकाची ईर्ष्या मी करू
पिऊन मदिरा मस्त बनू तर कसले प्रेम त्या मद्याशी!
मी तर वेडा होऊनी जातो शब्द ऐकता “मदिरालय”!

देने को जो मुझे कहा था दे न सकी मुझको हाला,
देने को जो मुझे कहा था दे न सका मुझको प्याला,
समझ मनुज की दुर्बलता मैं कहा नहीं कुछ भी करता,
किन्तु स्वयं ही देख मुझे अब शरमा जाती मधुशाला॥१०७॥

द्यावयास मज सांगितले पण मदिरा देऊ न शकली मला,
द्यावयास मज कथिले होते देऊ न शकली चषक मला,
समजूनी मनुजाची दुर्बलता सांगणेच मी थांबविले,
परंतु आता पाहूनी मला स्वतः लाजते मदिरालय!

एक समय संतुष्ट बहुत था पा मैं थोड़ी-सी हाला,
भोला-सा था मेरा साकी, छोटा-सा मेरा प्याला,
छोटे-से इस जग की मेरे स्वर्ग बलाएँ लेता था,
विस्तृत जग में, हाय, गई खो मेरी नन्ही मधुशाला!।१०८।

तृप्त असे मी एके काळी मदिरेवरती थोड्याशा,
साधा होता साकी माझा, चषकही होता छोटासा;
छोट्याशा या दुनियेची मम स्वर्ग दृष्ट काढीत होता
अफाट जगी, ह्या हाय, हरवूनि गेले ते मम मदिरालय!

बहुतेरे मदिरालय देखे, बहुतेरी देखी हाला,

भाँति भाँति का आया मेरे हाथों में मधु का प्याला,

एक एक से बढ़कर, सुन्दर साकी ने सत्कार किया,

जँची न आँखों में, पर, कोई पहली जैसी मधुशाला॥१०९॥

मदिरालय मी कितिक पाहिली तर्हेतर्हेची मी मदिरा
नाना आले प्रकार हाती माझ्या चषक व सुरेचे,
एकाहून एक वरचढ, सुंदर साकींनी केला सन्मान,
तरी नावडे मम डोळ्यांना जुन्या-सारखे मदिरालय!

एक समय छलका करती थी मेरे अधरों पर हाला,

एक समय झूमा करता था मेरे हाथों पर प्याला,

एक समय पीनेवाले, साकी आलिंगन करते थे,

आज बनी हूँ निर्जन मरघट, एक समय थी मधुशाला॥११०॥

एके काळी सांडत होती मदिरा अधरावर माझ्या,
एकेकाळी शोभतत होता चषकही हातावर माझ्या,
एकेकाळी साकी, पिणारे, होते आलिंगन देत,
आज जाहले स्मशान निर्जन, एक काळचे मदिरालय!

जला हृदय की भट्टी खींची मैंने आँसू की हाला,
छलछल छलका करता इससे पल पल पलकों का प्याला,
आँखें आज बनी हैं साकी, गाल गुलाबी पी होते,
कहो न विरही मुझको, मैं हूँ चलती फिरती मधुशाला!।१११।

पेटवून हृदयाची भट्टी गाळली मी आसव मदिरा,

खळखळ ओघळतात तयातून क्षणक्षण पापण्यांचा पेला,

डोळे झाले साकी आज, गाल जाहले पिऊन गुलाबी;

म्हणू नका रे विरही मला, मी बोल-चालते मदिरालय!

कितनी जल्दी रंग बदलती है अपना चंचल हाला,
कितनी जल्दी घिसने लगता हाथों में आकर प्याला,
कितनी जल्दी साकी का आकर्षण घटने लगता है,
प्रात नहीं थी वैसी, जैसी रात लगी थी मधुशाला॥११२॥

किती जलद हे रंग बदलते मदचंचल मदिरा आपुला
किती लवकरी घिसला जातो चषक लागूनि हस्ताला,
किती झरझरा सुंदर साकीचे आकर्षण ओसरते,
प्रातः नुरते तसे जसे की रात्री वाटले मदिरालय.

बूँद बूँद के हेतु कभी तुझको तरसाएगी हाला,
कभी हाथ से छिन जाएगा तेरा यह मादक प्याला,
पीनेवाले, साकी की मीठी बातों में मत आना,
मेरे भी गुण यों ही गाती एक दिवस थी मधुशाला॥११३॥

थेंबा-थेंबासाठी कधी ही मदिरा तुज व्याकूळ करील,

हा मद्याचा चषक तुझा कधी कुणी हिसकावेल;

पिणाऱ्या, साकीच्या गोड बोलण्या भूलू नको;

माझेही गुण असेच गात होते एक दिन मदिरालय!

छोड़ा मैंने पथ मतों को तब कहलाया मतवाला,
चली सुरा मेरा पग धोने तोड़ा जब मैंने प्याला,
अब मानी मधुशाला मेरे पीछे पीछे फिरती है,
क्या कारण? अब छोड़ दिया है मैंने जाना मधुशाला।।११४।

त्यजिले मी मतं-पंथा जेव्हा तेव्हा म्हणविलो मतवाला,
सुरा निघे मम-चरण धुवाया जेव्हा मी फोडित प्याला;
आता अभिमानी मदिरालय, माझ्या मागे फिरत असे;
काय कारणे? आता सोडून दिले मी जाणे मदिरालय.

यह न समझना, पिया हलाहल मैंने, जब न मिली हाला,
तब मैंने खप्पर अपनाया ले सकता था जब प्याला,
जले हृदय को और जलाना सूझा, मैंने मरघट को
अपनाया जब इन चरणों में लोट रही थी मधुशाला॥११५॥

असे न समजा, प्यालो जहरच मी, जेव्हा मदिरा न मिळे,
घेऊ शकत होतो मी प्याला पण मी नरोटी स्विकारली;
जळल्या हृदया अजून जाळणे जाणले, मी स्मशानास,
स्विकारले, जेव्हा चरणांवर ह्या लोळण घेते मदिरालय.

कितनी आई और गई पी इस मदिरालय में हाला,
टूट चुकी अब तक कितने ही मादक प्यालों की माला,
कितने साकी अपना अपना काम खतम कर दूर गए,
कितने पीनेवाले आए, किन्तु वही है मधुशाला॥११६॥

ह्या मदिरालयी किती मदिरा आली अन् प्याली गेली,
आजवरी किती तुटून गेली मादक चषकांची माला
कितीक साकी अपुले-अपुले काम संपवून दूर गेले,
किती पिणारे आले गेले, तिथेच आहे मदिरालय.

कितने होठों को रक्खेगी याद भला मादक हाला,
कितने हाथों को रक्खेगा याद भला पागल प्याला,
कितनी शकलों को रक्खेगा याद भला भोला साकी,
कितने पीनेवालों में है एक अकेली मधुशाला।। ११७।

किती अधरांचे स्मरण करावे सांगा मादक मदिरेने,
किती करांचे ठेवावे स्मर सांगा वेड्या चषकाने,
किती चेहऱ्यांचे ठेवील आठव सांगा हा भोळा साकी,
किती पिणारे येथे आणि एक बिचारे मदिरालय.

दर दर घूम रहा था जब मैं चिल्लाता - हाला! हाला!

मुझे न मिलता था मदिरालय, मुझे न मिलता था प्याला,

मिलन हुआ, पर नहीं मिलनसुख लिखा हुआ था किस्मत में,

मैं अब जमकर बैठ गया हूँ, घूम रही है मधुशाला॥११८॥

दारो दार मी भटकत होतो मदिरा! मदिरा! हाकारी
मला न दिसले मदिरालय, अन ना-ही मिळे तो प्यालाही;
मिलन जाहले अखेरीस पण मिलनाचे सुख नच नशिबी
मी आता निश्चल बसलेला, फिरते आहे मदिरालय.

मैं मदिरालय के अंदर हूँ, मेरे हाथों में प्याला,
प्याले में मदिरालय बिंबित करनेवाली है हाला,
इस उधेड़-बुन में ही मेरा सारा जीवन बीत गया -
मैं मधुशाला के अंदर या मेरे अंदर मधुशाला!।११९।

मदिरालयात मी आहे, अन चषक असे माझिया करी,
मदिरालय चषकातच बिंबित करणारी मदिरा भारी,
उठाठेवीतच एका सारे जीवन मम संपूनी गेले,
मदिरालयात मी आहे, की, माझ्या मध्ये मदिरालय!

किसे नहीं पीने से नाता, किसे नहीं भाता प्याला,
इस जगती के मदिरालय में तरह-तरह की है हाला,
अपनी-अपनी इच्छा के अनुसार सभी पी मदमाते,
एक सभी का मादक साकी, एक सभी की मधुशाला॥१२०॥

कुणाचे न पिण्याशी जुळते, कुणा नावडे चषक जरा;
या दुनियेच्या मदिरालयी रे तऱ्हेतऱ्हेची मधु मदिरा,
आपआपल्या इच्छे सारे पिऊन होती मदमत्त;
एकच सर्वां मादक साकी एकच सर्वां मदिरालय.

वह हाला, कर शांत सके जो मेरे अंतर की ज्वाला,
जिसमें मैं बिंबित-प्रतिबिंबित प्रतिपल, वह मेरा प्याला,
मधुशाला वह नहीं जहाँ पर मदिरा बेची जाती है,
भेंट जहाँ मस्ती की मिलती मेरी तो वह मधुशाला॥१२१॥

ती मदिरा, करु शके शांत जी माझ्या हृदयातील ज्वाला,
जिच्यात मी बिंबित-प्रतिबिंबित क्षणोक्षणीसा चषक मला
मदिरालय ते नव्हे, की जेथे मदिरेचा विक्रय होतो,
बक्षिस जेथे धुंदी मिळते माझे तर ते मदिरालय.

मतवालापन हाला से ले मैंने तज दी है हाला,
पागलपन लेकर प्याले से, मैंने त्याग दिया प्याला,
साकी से मिल, साकी में मिल अपनापन मैं भूल गया,
मिल मधुशाला की मधुता में भूल गया मैं मधुशाला॥१२२॥

उन्माद घेऊनि मदिरेपासूनी त्याग सुरेचा मी केला,
वेडेपण घेऊन चषकातून त्याग चषकाचा केला मी,
साकीस भेटून त्यात सामावून दुजेपणा मी त्याजियला,
मदिरालयाची गोडी घेऊन विसरून गेलो मदिरालय.

मदिरालय के द्वार ठोंकता किस्मत का छूँछा प्याला,
गहरी, ठंडी सांसें भर भर कहता था हर मतवाला,
कितनी थोड़ी सी यौवन की हाला, हा, मैं पी पाया!
बंद हो गई कितनी जल्दी मेरी जीवन मधुशाला॥१२३॥

मदिरालयाचे द्वार ठोकतो नशीबाचा प्याला रिक्त,
सांगत होता हर मतवाला लांब निश्वास सोडीत,
किती अल्पशी यौवनमदिरा हाय मी रे पिऊ शकलो
बंद जाहले किती लवकरी माझे जीवन मदिरालय.

कहाँ गया वह स्वर्गिक साकी, कहाँ गयी सुरिभत हाला,
कहाँ गया स्वपिनल मदिरालय, कहाँ गया स्वर्णिम प्याला!

पीनेवालों ने मदिरा का मूल्य, हाय, कब पहचाना?

फूट चुका जब मधु का प्याला, टूट चुकी जब मधुशाला॥१२४॥

कुठे असे तो स्वर्गीय साकी कुठे ती मदिरा सुगंधीता,
गेले ते स्वप्निल मदिरालय कुठे चषक तो सुवर्णीता!
पिणाऱ्यांनी मदिरेचे ते मोल कधी जाणले हाय?
फुटून गेला चषक मधुचा, भग्नच जेव्हा मदिरालय!

अपने युग में सबको अनुपम ज्ञात हुई अपनी हाला,
अपने युग में सबको अदभुत ज्ञात हुआ अपना प्याला,
फिर भी वृद्धों से जब पूछा एक यही उत्तर पाया -
अब न रहे वे पीनेवाले, अब न रही वह मधुशाला!। १२५।

अपुल्या काळी सर्वा लाडिक वाटली अपुली वारूणी,
अपुल्या काळी सर्वा अद्भुत प्याली आपुली लाडाची,
तरीही वृद्धां विचारले तर एकच हे उत्तर आले-
अता न उरले ते पिणारे अता न उरले मदिरालय!

'मय' को करके शुद्ध दिया अब नाम गया उसको, 'हाला'
'मीना' को 'मधुपात्र' दिया 'सागर' को नाम गया 'प्याला',
क्यों न मौलवी चौकें, बिचकें तिलक-त्रिपुंडी पंडित जी
'मय-महिफल' अब अपना ली है मैंने करके 'मधुशाला'॥१२६॥

‘मय’ ला करूनी शुद्ध दिले मग नाव मिळाले ‘मदिरा’ त्यास,
‘मीना’ ला ‘मधुपात्र’ म्हणाले ‘चषक’ नाव दिले ‘सागरास’
का न ‘मौलवी’ बिचके दचके तिलक त्रिपुंडी ब्राह्मणही,
‘मद्य-मैफल’ स्विकारली मी अता बनवूनी ‘मदिरालय’.

कितने मर्म जता जाती है बार-बार आकर हाला,

कितने भेद बता जाता है बार-बार आकर प्याला,

कितने अर्थों को संकेतों से बतला जाता साकी,

फिर भी पीनेवालों को है एक पहेली मधुशाला।।१२७।

किती रहस्ये ज्ञात करतसे पुनः पुन्हा मदिरा येऊन,
किती भेद उकलूनीया जातो पुनः पुन्हा प्याला येऊन,
किती अर्थांनी संकेतांनी उकलूनी जातसे साकी,
तरीही पिणाऱ्यांना आहे एकच कोडे मदिरालय!

जितनी दिल की गहराई हो उतना गहरा है प्याला,
जितनी मन की मादकता हो उतनी मादक है हाला,
जितनी उर की भावुकता हो उतना सुन्दर साकी है,
जितना ही जो रिसक, उसे है उतनी रसमय मधुशाला॥१२८॥

जितके हृदय असेल अथांग, अथांग तो चषकही तितका,
उन्मादक ती मदिरा तितकीच, मादक हृदयाचा जितका,
जितके मन अनुरागी असे तितकीच सुंदर साकीही,
जितका असेल जो रसिक, त्यास रसमय तितके मदिरालय.

जिन अधरों को छुए, बना दे मस्त उन्हें मेरी हाला,
जिस कर को छू दे, कर दे विक्षिप्त उसे मेरा प्याला,
आँख चार हों जिसकी मेरे साकी से दीवाना हो,
पागल बनकर नाचे वह जो आए मेरी मधुशाला।।१२९।

स्पर्श करी ज्या अधराला, मम मदिरा त्या उन्मत्त करी;
करास ज्या तो स्पर्श करी करीतो, त्यास विभ्रमित चषक करी;
नजर भिडविली ज्याने मम साकीशी तो होईल वेडा,
वेडा होऊन करील नर्तन जो स्विकारील मम मदिरालय.

हर जिह्वा पर देखी जाएगी मेरी मादक हाला
हर कर में देखा जाएगा मेरे साकी का प्याला
हर घर में चर्चा अब होगी मेरे मधुविक्रेता की
हर आंगन में गमक उठेगी मेरी सुरिभत मधुशाला॥१३०॥

जिव्हे जिव्हे वरती दिसेल मदिरा माझी मधुवंती,
करा करातून दिसेल माझ्या साकीचा प्याला अंती,
घराघरातून चर्चा होईल मम मधुविक्रेत्याची अता,
दारोदारी घमघमाट करी सुगंधीत मम मदिरालय.

मेरी हाला में सबने पाई अपनी-अपनी हाला,
मेरे प्याले में सबने पाया अपना-अपना प्याला,
मेरे साकी में सबने अपना प्यारा साकी देखा,
जिसकी जैसी रुचि थी उसने वैसी देखी मधुशाला॥१३१॥

माझ्या मदिरेमध्ये जनांना लाभे आपापली मदिरा
माझ्या चषकामध्ये जनांना भेटे अपुला चषक खरा
माझ्या साकी मध्ये जनांनी पाहिलेली अपुली साकी;
ज्याची जैसी अभिरुची त्याने तसे पाहिले मदिरालय.

यह मदिरालय के आँसू हैं, नहीं-नहीं मादक हाला,
यह मदिरालय की आँखें हैं, नहीं-नहीं मधु का प्याला,
किसी समय की सुखदस्मृति है साकी बनकर नाच रही,
नहीं-नहीं कवि का हृदयांगण, यह विरहाकुल मधुशाला॥१३२॥

मदिरालय-चे अश्रू असती, नसे नसे मदिरा मादक;

मदिरालय-चे लोचन असती, नसे नसे मधुचा चषक;

कधी काळीची सुखद-स्मृति ही नृत्य करितसे साकी इथे,

नसे नसे कविचे हृदयांगण, विरही व्याकूळ मदिरालय.

कुचल हसरतें कितनी अपनी, हाय, बना पाया हाला,

कितने अरमानों को करके खाक बना पाया प्याला!

पी पीनेवाले चल देंगे, हाय, न कोई जानेगा,

कितने मन के महल ढहे तब खड़ी हुई यह मधुशाला!।१३३।

कितीक इच्छांचा बळी देऊनी, मदिरा ही बनवू शकलो,
किती आकांक्षा मिळवूनी मातीत, चषक असा बनवू शकलो!
पिऊनी पिणारे जातील निघूनी, हाये ना जाणेल कुणी,
ढासळले किती मनमहाल, मग उभे राहिले मदिरालय!

विश्व तुम्हारे विषमय जीवन में ला पाएगी हाला
यदि थोड़ी-सी भी यह मेरी मदमाती साकीबाला,
शून्य तुम्हारी घड़ियाँ कुछ भी यदि यह गुंजित कर पाई,
जन्म सफल समझेगी जग में अपना मेरी मधुशाला॥१३४॥

विश्वा, तुज विषमय जीवनी आणू शकेल मदिरा,

जर थोडीशी ही माझी मतवाली साकीबाला,

उदास तुझ्या ह्या घटीका काही जर ही गुंजित करु शकली

जन्माचे समजेलच सार्थक जगात, माझे मदिरालय!

बड़े-बड़े नाज़ों से मैंने पाली है साकीबाला,
कलित कल्पना का ही इसने सदा उठाया है प्याला,
मान-दुलारों से ही रखना इस मेरी सुकुमारी को,
विश्व, तुम्हारे हाथों में अब सौंप रहा हूँ मधुशाला॥१३५॥

मोठ्या लाडाने गर्वाने वाढविली साकीबाला;
सदा रम्य कल्पनांचा हिने चषक करी धरीला,
प्रेम-गौरवाने तुम्ही ठेवा ह्या माझ्या सुकुमारीला,
विश्वा, तुझ्या करी आता स्वाधिन करतो मदिरालय.

Madhushala

harivanshrai Bachchan

पिरिशष्ट से

स्वयं नहीं पीता, औरों को, किन्तु पिला देता हाला,
स्वयं नहीं छूता, औरों को, पर पकड़ा देता प्याला,
पर उपदेश कुशल बहुतेरों से मैंने यह सीखा है,
स्वयं नहीं जाता, औरों को पहुंचा देता मधुशाला।

स्वतः न पितो दुसऱ्यांना , पण पाजत असतो मदिरा मी
स्वतः न स्पर्शित , पण दुसऱ्यांना देतो हाती पेला मी
बड्या बड्या उपदेशक तज्ञाकडून हे शिकलो आहे
स्वतः न जाता दुसऱ्यांना पण दाखवतो मी मदिरालय

मैं कायस्थ कुलोदभव मेरे पुरखों ने इतना ढाला,
मेरे तन के लोहू में है पचहत्तर प्रतिशत हाला,
पुश्तैनी अधिकार मुझे है मदिरालय के आँगन पर,
मेरे दादों परदादों के हाथ बिकी थी मधुशाला।

मी कायस्थ कुळाचा माझ्या पूर्वजांनी इतकी ओतली
मम देहाच्या रक्तामध्ये पंचाहत्तर टक्के मदिरा
वारस हक्क मला आहे मदिरालय अन् परिसरावरी
माझ्या आज्ञापणजाच्या - हस्ते विकले हे मदिरालय.

बहुतों के सिर चार दिनों तक चढ़कर उतर गई हाला,
बहुतों के हाथों में दो दिन छलक झलक रीता प्याला,
पर बढ़ती तासीर सुरा की साथ समय के, इससे ही
और पुरानी होकर मेरी और नशीली मधुशाला।

अनेक डोक्यावर दारूचा चार दिसांनी नशा उतरूनी गेला
अनेक हाती दोन दिस ओसंडत ओसंडत रिता पेला
पण वाढता प्रभाव सुरेचा काळाबरोबर ह्याच्याच
जुनी पुराणी होता माझी अजून नशीली मधुशाला

पितृ पक्ष में पुत्र उठाना अर्घ्य न कर में, पर प्याला

बैठ कहीं पर जाना, गंगा सागर में भरकर हाला

किसी जगह की मिट्टी भीगे, तृप्ति मुझे मिल जाएगी

तर्पण अर्पण करना मुझको, पढ़ पढ़ कर के मधुशाला।

पितृपक्षी रे पुत्रा माझ्या अर्धर्य न घे पण घे पेला
बैस कुठेही पण जा गंगा सागरात भरुनी मदिरा
कुठे भूमीची भिजू दे माती, मिळेल तृप्ती आत्म्याला
तर्पण अर्पण कर तू मजला वाचत – वाचत “मधुशाला”,

श्री वसंत बागुल : एक कलंदर लेखक

वसंत बागुल एक शिक्षक. मालेगावच्या शाळेतले. पण PhD ला हेन्रिक इब्सेन च्या नाटकांचा अभ्यास करायचा म्हणून ते थेट नॉर्वेजियन भाषा शिकायला नॉर्वेमध्ये पोचले. नोकरी धंदा तात्पुरता सोडून. तिथे राहून, पडतील ती कामं करून तिथली भाषा शिकून त्यांनी इब्सेनच्या मूळ पुस्तकांवरून मराठी अनुवाद केले. मग गेले जपानमध्ये तिथल्या साहित्याचा अभ्यास करायला. नंतर न्युयॉर्क (अमेरिका), बर्मिंगहॅम-लंदन-इंग्लंड- फ्रॅंकफुर्ट (जर्मनी) अशी दुनिया फिरून तिथल्या भाषा शिकून त्यांनी डझनभर पुस्तकांचे (नॉर्वेजियन, इंग्लिश,

अमेरिकन, जपानी) अनुवाद केले. शिवाय हिंदीतल्या हरिवंशराय बच्चन यांच्या मधुशालाचा मराठीत छंदानुवाद केला आहे. या शिवाय त्यांची स्वतः लिहीलेली नाटके , एकांकिका, लेख, कविता आहेतच. प्रकाशझोतापासून दूर राहिलेला हा एक मनस्वी कलंदर लेखक. त्यांची डझनभर पुस्तकं आता एक एक करून ई साहित्य मधून वाचकांकडे येतीलच.

आपल्या अभिप्रायांची वाट ते पहात आहेत.

त्यांचा पत्ता

वसंत बागुल, ३०२, न्यु शिवम अपार्टमेंट, स्टेशन रोड, उल्हासनगर-४, जि. ठाणे

फोन: 0251-2587832, 8149068977

vasant_pandit2002@yahoo.com

ई साहित्य प्रतिष्ठान

मराठी भाषा आता झेप घेण्याच्या मूड मध्ये आहे. रडणाऱ्यांकडे लक्ष नका देऊ. मराठीत कधीच नव्हते इतके वाचक आहेत आता. पुर्वी पुस्तकाच्या एका आवृत्तीच्या हजार दोनहजार प्रती छापल्या जात. पाच हजार म्हणजे डोक्यावरून पाणी.

आता ई पुस्तकांच्या जमान्यात एक एक पुस्तक पाच दहा लाख वाचकांपर्यंत जातं. वर्षाला चाळीसेक लाख डाऊनलोड होतात. वाचक

एकमेकांना परस्पर फ़ॉरवर्ड करतात. व्हट्स अप, ई मेल, ऍप्प, ब्ल्यु टुथ, वेबसाईट, पेन्ड्राईव्ह, सिडी अशा असंख्य मार्गांनी पुस्तकं व्हायरल व्हायलीत. सुसाट सुटलित. खेड्यापाड्यांच्या गल्लीबोळांपासून ते जगाच्या पाठिवरच्या प्रत्येक देशात. रॉकेटच्या वेगाने सुसाट सुटलेल्या मराठीच्या वेगाला आता कोणी थांबवू शकत नाही.

या धूमधडक क्रांतीत सामिल व्हा. आपल्या ओळखीच्या मराठी साक्षरांना यात ओढा. त्यांचे ई मेल पत्ते, व्हाट्सप नंबर आम्हाला पाठवा. तुम्ही फ़क्त दहा वाचक आणा. ते शंभर आणतील. आणि ते दहाहजार. तुमच्या व्हाट्सप

गुपमधून याची जाहिरात करा. आपल्याला फुकट पुस्तकं वाचकांपर्यंत पोहोचवायची आहेत. आपल्याला टिळ्ही पेपर ची जाहिरात परवडत नाही. आमचे वाचक हेच आमचे जाहिरात एजंट. तेच आमची ताकद. मराठी भाषेची ताकद जगाला दाखवू.

“Language is the blood of the soul into which thoughts run and out of which they grow.”

– Oliver Wendell Holmes

Madhushala

harivanshrai Bachchan

[www. esahity. com](http://www.esahity.com) वरून डाऊनलोड करा .

[esahity@gmail. com](mailto:esahity@gmail.com) ला कळवून मेलने मिळवाकिंवा7710980841हा नंबर सेव्ह करून या नंबरला .
तुमचे नांव व गांवWhatsapp करून पुस्तके whatsapp मार्गे मिळवा .

किंवा ई साहित्यचे app. [https://play. google. com/store/apps/details?id=com. esahity.](https://play.google.com/store/apps/details?id=com.esahity)

[www. esahitybooks](http://www.esahitybooks) या लिंकवर उपलब्ध आहेत .download करा .

हे सर्व मोफत आहे.

E Sahity Pratishthan

www.esahity.com

